

jaarverslag 2021

Nederlands
Uitvaart Museum **TOT ZOVER**

inhoud

2021 in het kort	6
bestuursverslag	7
personalia, subsidienten, visie & missie	7
voorwoord	9
programmering in 2021	11
doelgroepen	13
bezoekersaantallen & marketing	15
voortuitblik programmering	17
financiële positie organisatie	19
personeel	21
café roosenburgh & vrijwilligers	23
tot zover & de nieuwe ooster	25
samenwerking	27
samenstelling bestuur & governance	33
verwachte gang van zaken 2022	35
ondertekening	37
activiteitenverslag	39
inleiding	39
vaste presentatie	41
tentoonstellingen	45
kenniscentrum & educatie	49
onderwijsstages & opdrachten	51
funeraire academie	53
publieksactiviteiten	55
collectie	61
pr & pers	63
quotes uit de media	65
quotes van onze bezoekers	67
ondertekening	69
jaarrekening	70
controleverklaring van de accountant	82
bijlage: prestatieverantwoording 2021	87

2021 IN HET KORT

2.520 bezoekers *live* in museum
en externe events

3.800 bezoekers virtual tours

Websitebereik van 67.000 bezoeken

3.000 leerlingen doodgewoon in de klas
landelijke spreiding

24 weken gesloten
vanwege coronamaatregelen

De Museumnacht was de drukste
ooit voor ons

Onze Nicolaes Maes is gerestaureerd met
spectaculair resultaat en persaandacht

Financiering restauratie haarboekje en bouw
passende vitrine kwamen rond

Een geslaagde samenwerking
met Pakhuis de Zwijger 'Met de Dood In Huis'

In gesprek met De Nieuwe Ooster
over toekomst van museum en café

100 ambassadeurs/gast sprekers
Doodgewoon in de Klas

bestuursverslag 2021

Stichting Nederlands Uitvaartmuseum
Kruislaan 124
1097 GA Amsterdam

bestuur per 31 december 2021:

voorzitter

De heer drs. E. (Edzo) Doeve

penningmeester

De heer drs. A.J.A. (Alof) Wiechmann

overige bestuursleden

De heer ir. J.H. (Johan) Idema MA

Mevrouw drs. Q.B. (Quirine) Muntz

Mevrouw Y. (Yara) Cavalcanti Araujo

directeur

De heer drs. G. Sluiter

accountant

CROP registeraccountants

Nieuwegein

Subsidiënten & begunstigers 2021

Amsterdams Fonds voor de Kunst

Monuta

De Facultatieve Groep

DELA

Yarden

Dr. C.J. Vaillantfonds

Mondriaan Fonds

Prins Bernard Cultuurfonds

Vereniging Rembrandt

Kickstart Cultuurfonds

visie en missie

Museum Tot Zover is dé (onafhankelijke) autoriteit op het gebied van onze omgang met de dood en maakt daarover museale en educatieve producties van hoge kwaliteit. Deze producties zijn kunstzinnig, informerend en/of prikkelend. Het museum biedt met zijn tentoonstellingen geen 'vaste blik', maar nodigt kunstenaars, onderzoekers en het publiek uit tot het ontwikkelen van eigen visies op de betekenis van de dood in het leven.

Tot Zover is hét expertisecentrum over de dood met activiteiten en wetenschappelijke programma's en is een veelgevraagd aanspreekpunt voor de pers. Ook krijgt het museum veel verzoeken tot samenwerking en advies. Van student tot hospice, van kunstenaar tot theatergezelschap: allerlei zorg- en culturele organisaties die 'iets' met de dood willen doen, vinden hun weg naar ons.

De doelstelling van de Stichting Nederlands Uitvaartmuseum (de formele naam van Museum Tot Zover) is als volgt vastgelegd in de statuten:

'De stichting heeft ten doel mensen aan te zetten tot reflectie op dood, sterfelijkheid en rouw, en mensen te informeren over geschiedenis, heden en toekomst van uitvaartculturen, en dit zowel binnen als buiten het geëxploiteerde museum.'

voorwoord

voorwoord

Het jaar 2021 begon met een lockdown en zou daar ook mee eindigen. Met virtual museumtours, het online Funeraire Academie-project Uitvaart in Tijden van Corona en deelname aan online magazine Nederland Unlocked spanden we ons in om contact met de achterban te onderhouden.

Tot 5 juni was het museum dicht en had het café alleen een to go-functie. Daarna waren beide open onder restricties. Toch kwam het bezoek niet echt op gang, iets waar de meeste musea last van hadden. Op 19 december gingen we opnieuw dicht.

In totaal waren in 2021 de musea 24 weken gesloten, in 2020 was dat 19 weken. De tentoonstelling Ik Ben Mijn Lichaam Niet van filmmaker Vanesa Abajo Perez is om die reden verlengd tot en met 8 augustus, zij het vanaf 20 juni in afgeslankte vorm. Vanaf die datum was Overgave van Roos van Geffen te zien, met onder andere een poëtische video-installatie in de Grote Zaal die opriep tot veerkracht in coronatijd. Op 3 september opende dan eindelijk de grote tentoonstelling Schemering met werk van Sarah Grothus.

Het gehele jaar was het lastig om grotere events te organiseren. Net op tijd werden de maatregelen zo versoepeld dat Museumnacht door kon gaan.

Het werd de drukste Museumnacht in ons bestaan en dat gaf precies de positieve energie die we nodig hadden. Er was er ook nog een zeer geslaagde avond over de dood in Pakhuis de Zwijger, zowel live als livecast én op AT5. Op de valreep kon men in december een bijzondere Yoga-sessie bijwonen te midden van Sarah Grothus' kleurrijke dodenrijk.

In 2021 werd veel tijd en energie besteed aan de moeizame relatie met De Nieuwe Ooster. De begraafplaats was voornemens het café en de door het museum gehuurde Tuinzaal te herbestemmen, wat ingrijpende gevolgen voor het museum zou hebben. In aanwezigheid van advocaten werd diverse malen gesproken en een overeenkomst is nog niet gesloten. Door het aantreden van een nieuwe directeur bij De Nieuwe Ooster zijn de laatste gesprekken in een prettiger sfeer verlopen en is er hoop voor de toekomst.

Het afhaken van drie grote bedrijfsdonateurs, waaronder De Nieuwe Ooster, is zorgwekkend te noemen. Meer financiële armslag is juist noodzakelijk voor uitbreiding staf, want werklust en vraag naar expertise zijn onverminderd groot. Samen met een organisatieadviseur en de Raad van Advies wordt gewerkt aan een nieuw plan voor de toekomst.

Guus Sluiter
directeur

programmering in 2021

Tentoonstellingen en presentaties in Museum Tot Zover:

Vanesa Abajo Pérez & Maud Vanhauwaert Ik Ben Mijn Lichaam Niet	12 december 2020 – 8 augustus 2021
Roos van Geffen - Overgave	24 juni – 22 augustus 2021
Studio 212 Fahrenheit - (L)EVEN	24 juni – 22 augustus 2021
Sarah Grothus Schemering. Dwaal mee door de dood	4 september 2021 – 27 maart 2022

Activiteiten in Museum Tot Zover en elders in het land:

Zondag matinee: lezing Joke Hermsen, met Nathalie Smoor (zang)	4 juli
Theater: Laat Me Niet Alleen door Daan Bosch	10 en 11 juli
Zondag matinee: lezing Lisanne van Sadelhoff, interview Roos van Geffen, met Nathalie Smoor (zang)	22 augustus
Opening Schemering: lezing René Gabriels, Guus Sluiter	3 september
Dr. Birger: Rebirth, artist performance	23 en 24 oktober
Museumnacht	6 november
Met de dood in huis #1 (Pakhuis de Zwijger & FA)	18 november
Koffie- cakelezing: Dick Wittenberg	21 november
Yoga met Barbara Labrie	12 december

Educatie en Funeraire Academie:

Doodgewoon in de klas online lesomgeving	doorlopend
Gastlessen op school	doorlopend
Funeraire Academie Webinar met de BGNU	13 oktober
Uitvaart in tijden van Corona onlineproject	doorlopend

doelgroepen

Onze huidige achterban bestaat uit zes doelgroepen: de Zingevers, de Buurtbewoners, de Museumliefhebbers, Professionals, Schoolgroepen en de niet-Nederlandstalige bezoekers.

Deze laatste doelgroep kan worden opgesplitst in toeristen en niet-Nederlandstalige Amsterdammers zoals expats en first-generation migranten. Voor deze bezoekers blijft het cultureel aanbod in Amsterdam vaak nog steeds beperkt: veel (kleine) musea, theaters, lezingen, debatten en andere activiteiten hebben een taalbarrière. De afgelopen twee jaar hebben wij daarin grote stappen gemaakt met volledig vertaalde tentoonstellingen, tweetalige social media en uitbreidingen in onze Engelstalige website.

Vanwege de vele reisbeperkingen en schoolsluiting tijdens de pandemie, hebben wij vanaf maart 2020 onze tentoonstellingspromoties gericht op Buurtbewoners en Museumliefhebbers. Tijdens de voorjaarslockdown maakte het museum een interactieve 3D-virtual tour die Museumliefhebbers gratis konden bezoeken via onze website. Na de heropening van het museum in juni 2020 werden de marketingcampagnes volledig gericht op Amsterdammers, voornamelijk bewoners van Amsterdam-Oost. Dit beleid is in 2021 voortgezet. Door deze local targeting konden we aandacht besteden aan het bereiken van nieuwe potentiële bezoekers, zonder grote reisbewegingen te stimuleren.

De Zingevers hebben wij vooral online en via onze social media getracht te bereiken. Via onze socials was constant een wijd scala aan online activiteiten en verdieping te vinden.

Voor de Professionals en academici continueerden we het online project Uitvaart in Tijden van Corona, namens Funeraire Academie. Sinds zomer 2020 is een online dossier aangelegd met maandelijks interviews en artikelen met als leidend thema de impact van corona op onze omgang met de dood. Via nieuwsbrieven en webinars wordt het publiek deelgenoot.

museumbezoek

2021	2.520 bezoekers	2.270 in museum / 250 externe events
2020	3.325 bezoekers	2.555 in museum / 770 externe events
2019	18.927 bezoekers	5.001 in museum / 13.926 externe events
2018	4.001 bezoekers	3.846 in museum / 155 externe events
2017	4.519 bezoekers	3.670 in museum / 849 externe events
2016	4.366 bezoekers	4.216 in museum / 150 externe events

totzover.nl

2021	53.898 unieke bezoekers	66.755 websitebezoeken
2020	66.849 unieke bezoekers	83.209 websitebezoeken
2019	38.000 unieke bezoekers	41.260 websitebezoeken
2018	50.700 unieke bezoekers	61.900 websitebezoeken
2017	43.000 unieke bezoekers	48.200 websitebezoeken
2016	33.102 unieke bezoekers	37.950 websitebezoeken

social media

	facebook	instagram	twitter	nieuwsbrief abonnees
2021	3195	1795	1294	3146
2020	2968	1235	1290	2905
2019	2800	749	1252	2889

bezoekersaantallen & marketing

museumbezoek in perspectief

Met een totale sluitingsperiode van 24 weken, het gebrek aan evenementen, het beperkte aantal bezoekers dat in tijdslots naar binnen mocht, én de blijvende angstigheid in Nederland om naar musea, bioscopen en andere overdekte activiteiten te gaan, kijken we terug op sombere bezoekerscijfers. Echter, indien we een correctie zouden toepassen op het aantal openingsdagen, dan ziet het gemiddelde jaarbezoek er beter uit met 5.040 bezoekers. De grote Amsterdamse musea kampten in 2021 met gemiddeld -80% lagere bezoekerscijfers dan meetjaar 2019. Ter vergelijking: Tot Zover -50%.

toelichting communicatie

Het bijna verdubbelde websitebezoek in 2020 bleek bij nader inzien te rooskleurig. De cijfers klopten wel, maar de engagementrating was ondermaats. Mensen bereikten weliswaar onze website, maar verlieten hem ook al snel. Hoge cijfers zijn betekenisloos als we daarmee de werkelijke achterban niet bereiken. Het museum heeft daarom de samenwerking met INTK gestopt en is in 2021 de Google Ad Grants zelf gaan beheren. EngelMedia is ingeschakeld om deze transitie te begeleiden. We zagen sinds het opzeggen van onze samenwerking met INTK een harde daling van websitebezoekers, maar inmiddels is dit weer een stijgende lijn met bezoekers die langer op de site blijven en meer pagina's bezoeken.

In april is een team van drie nieuwe communicatievrijwilligers begonnen met het verder ontwikkelen van de social media. Onder leiding van de marketeer zullen zij een regelmatig systeem opzetten waarin het museum op Facebook, Instagram en Twitter relevante content blijft delen met een

hogere engagement rating. De museumflyer is vernieuwd met andere afbeeldingen en tekstuele aanpassingen, maar de vormgeving is behouden. Een stagiaire heeft een publieksonderzoek gedaan en daarvan een uitvoerig verslag gemaakt. Er zijn veel zaken naar voren gekomen. Het onderzoek is met het bestuur gedeeld. Studenten van de HvA Minor Global Trendwatching hebben hun eindpresentaties gegeven.

in de klas

Het digitale lespakket doodgewoonindeklas.nl kon in 2021 op 312 kwalitatieve sessies rekenen. Dat is 15% lager dan 2020. Ook waren er 10 gastlessen door ambassadeurs op locatie die door ons zijn bemiddeld, van Sittard tot Maassluis. Een mooi aantal, in het licht van de langdurige schoolsluiting vanwege corona. Interessant is ook de gestegen vraag naar gastlessen door het VO. Het aantal bereikte leerlingen is ruim 3000 per jaar. In juni 2021 hebben tweeëntwintig mensen werkzaam in de uitvaartbranche een training gevolgd voor gastspreker in de klas, hierdoor tellen we nu in totaal 100 ambassadeurs.

voorblik programmering

2022

Schemering – Sarah Grothus (t/m 27 maart)

vergaan – herman de vries (22 april t/m 28 augustus)

Dutch Death Design (11 mei t/m maart 2023)

Verder:

PJ Roggeband - ontroeters over de begraafplaats

Presentatie rond restauratie Boeket met haar

en de nieuwe vitrine (het haarkabinet; zomer 2022))

DELA Congres (programma door Funeraire Academie:
najaar 2022)

Koffie- & Cakelezingen

Met de Dood in Huis #2 en #3

financiële positie organisatie

De Stichting Nederlands Uitvaartmuseum wordt sinds de opening in 2007 trouw ondersteund door de grootste coöperaties en bedrijven uit de uitvaartbranche. Samen met een groep bedrijfsdonateurs leggen zij een basis onder de exploitatie van het museum. In 2020 bedroeg de bijdragen van donateurs € 144.523. Met ingang van 2017 ontvangt het museum een bijdrage uit het Kunstenplan van de gemeente Amsterdam (€ 135.000 in 2021). Publieke en private fondsen droegen in 2020 ruimhartig bij aan onze projecten. Voor Schemering ontvingen we € 28.284 van Mondriaan Fonds. Voor het project om het bijzondere boeket van mensenhaar uit 1871 te restaureren en daarna beter te presenteren ontvingen en ontvangen we bijdragen en toezeggingen van Mondriaan Fonds (€ 20.000), Prins Bernhard Cultuurfonds (€ 14.700) en Vereniging Rembrandt (€ 13.129). Het project is gestart in 2021 en wordt in 2022 voltooid.

Aan website en educatie werd gewerkt dankzij steun van het Dr. C.J. Vaillantfonds. Het jaar 2021 wordt afgesloten met een bescheiden negatief resultaat van € 3.224, welke ten laste komt van de algemene reserve. De solvabiliteit (eigen vermogen/balans-totaal) is groot als percentage (62,7%) maar beperkt qua bedrag (circa € 124.832).

belangrijkste risico's en onzekerheden

De projectinkomsten (vooral voor tentoonstellingen) wisselen jaarlijks sterk. De totale opbrengst minus projectfinanciering bedraagt € 364.481 minus € 43.778 is € 320.703.

De Stichting werd in 2021 voor 34% gefinancierd dankzij giften van vijf grote bedrijven en voor 5% door enkele kleine bedrijven. De financiering komt nu voor 37% van de gemeente Amsterdam. Het eigen-inkomsten-percentage (donaties bedrijven

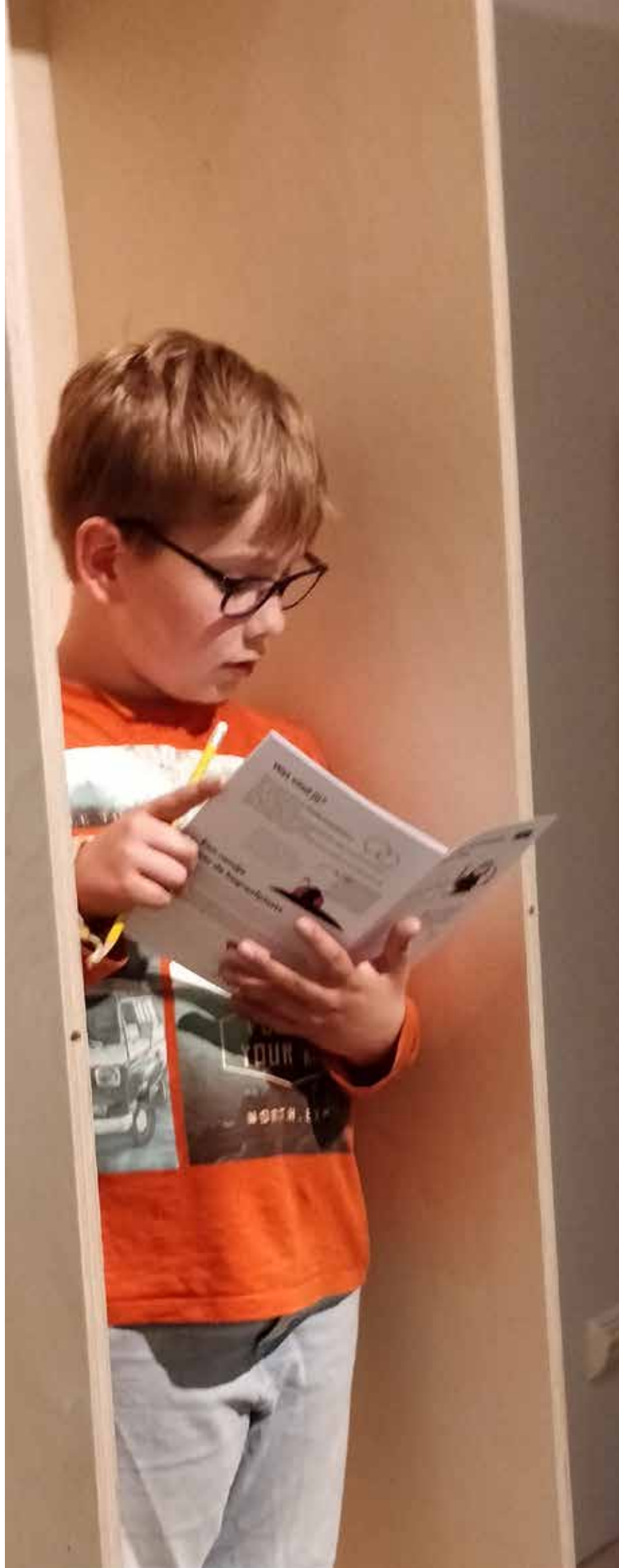
en particulieren, entreegelden en winkelverkoop) zit daarmee op 54%, ruim boven de, door de gemeente Amsterdam en AFK vastgestelde, norm van 25%. Het risico is daarmee meer gespreid, conform de verwachting. Het lukte in 2021 niet om nieuwe bedrijven aan ons te binden en een bedrijfsdonateur (Yarden) viel weg.

Het wegvallen van bedrijven die ons steunen is een risico, dat deels ondervangen wordt doordat er een continuïteitsreserve van € 30.000 is opgebouwd. Daarnaast is er een algemene reserve van € 83.575. Het negatieve resultaat van 2021 (€ 3.224) komt volgens bestuursbesluit ten laste van de algemene reserve. Er zijn zorgen om het aangekondigde besluit van Yarden en De Nieuwe Ooster om te stoppen als donateur, na een overgangssituatie in 2021. Ook de Facultatieve Groep stopt per 1 januari 2022. Tot Zover blijft zeer kwetsbaar en afhankelijk van donaties en subsidies, hetgeen overigens gebruikelijk is in de culturele sector. De personeelskosten (€ 196.753) bedragen in 2021 totaal 55% van de totale bedrijfslasten (€ 357.223).

De voorlopige begroting voor 2022 is opgesteld met € 301.478 baten en € 343.618 lasten, waarmee een negatief resultaat € 42.140 wordt verwacht. Het is een voorlopige begroting omdat er in 2022, samen met externe adviseurs, wordt gewerkt aan het werven van nieuwe exploitatiegelden.

vrijkaartenbeleid

Donateurs, schenkers en bruikleengevers hebben gratis toegang tot het museum, maar daar wordt weinig gebruikt van gemaakt. Bij openingen en verschillende events mag men ook gratis naar binnen. Gasten die komen voor een afspraak met één van de medewerkers mogen ook zonder kosten naar binnen. Er is gratis toegang voor museumcollega's

personeel

De personele bezetting van Tot Zover is in 2021 ongewijzigd gebleven ten opzichte van het voorgaande jaar. De staf bestaat uit directeur, projectleider kenniscentrum, educatie & funeraire academie, medewerker marketing & communicatie, medewerker HR & interne zaken en café floorman-ager. Het totaal aantal uren van de vaste staf bleef gelijk aan 2020, dat wil zeggen 3,2 fte.

De medewerker marketing & communicatie ging met ingang van 1 september 2021 terug van 24 naar 16 uur per week (wegens tweede baan).

De overgebleven acht uur werden door een tijdelijke kracht overgenomen.

De kernorganisatie is met 3,2 fte feitelijk té klein voor de dubbelfunctie die de missie van het museum impliceert. We kunnen met recht en reden trots zijn op wat er de afgelopen jaren met dit kleine team gepresteerd is. Tegelijk is vanwege chronische overbelasting uitbreiding van het aantal fte zeer wenselijk.

In het eerste kwartaal van 2021 is de verlofadministratie van de medewerkers geprofessionaliseerd. Er is nu meer inzicht in de status van het aantal verlofuren en het kan de staf ook helpen de opbouw van teveel verlofuren te voorkomen. Overuren worden nu binnen een maand gecompenseerd.

thuiswerken

Thuiswerken was in een groot deel van 2021 de norm. Dit vraagt veel van de organisatie en van de medewerkers. Desalniettemin is en was het wenselijk om ook geregeld op de werkvloer en op kantoor met collega's samen te komen. Vanwege de beperkte ruimte op kantoor worden agenda's soms met kunst en vliegwerk op elkaar afgestemd.

Inclusief werven

Het hoofd interne zaken heeft geëxperimenteerd met een nieuwe, inclusieve manier van het werven van medewerkers. Dit is gebaseerd op de nieuwe werkwijze van het Amsterdam Museum dat genereus kennis en ervaring heeft gedeeld.

De sollicitant wordt uitgenodigd om – met in achtneming van de vereiste kwaliteiten, kennis en expertise – drie gerichte vragen te beantwoorden. CV en motivatie zijn niet nodig. Sterker nog, deze mag men niet meesturen, om anonimiteit te bewerkstelligen. Achterliggende gedachte is dat kandidaten worden uitgenodigd voor een gesprek op grond van de kwaliteit en creativiteit van hun antwoorden. Naam, achtergrond, geloofsovertuiging, wie men liefheeft: dit alles kan geen rol spelen bij de eerste keuze van de sollicitatiecommissie. Of, zoals wij het verwoorden in de vacature: 'Bij ons museum draait het om de inhoud.'

Een evaluatie van deze nieuwe manier van werken hoort er vanzelfsprekend bij en die vindt in 2022 plaats, aangezien de werving voor een nieuwe marketeer en een junior-curator pas eind 2021 plaats vond. Vanwege de noodzakelijke onpartijdigheid is het hoofd interne zaken zelf niet bij de selectieprocedure betrokken.

café roosenburgh & vrijwilligers

café

De bedrijfsvoering van Café Roosenburgh wordt vanaf de zomer van 2019 gedaan door Tot Zover. Hiertoe is een - parttime - floormanager voor aangetrokken. Het café staat vooral ten dienste aan begraafplaatsbezoekers en het museum betaalt geen huur en onderhoudskosten voor de horeca-ruimte. Deze situatie is tijdelijk, maar we hopen dat we het langer zo kunnen blijven doen. Het café, de kassabalie en medewerkers vormen tevens de ontvangstfaciliteiten van museum.

vrijwilligers

Vrijwilligers zijn onmisbare krachten voor Tot Zover en Café Roosenburgh. Veertien vrijwilligers verrichten taken binnen de collectie, communicatie, bibliotheek, educatie en administratie. Als suppoost zijn vier vrijwilligers actief. Zij krijgen ondersteuning van zes cafévrijwilligers, die dus naast hun werkzaamheden in het café ook suppoosttaken uitvoeren. Voor Café Roosenburgh zijn, onder leiding van onze floormanager, 35 vrijwilligers aan het werk, die vaak een speciale band hebben met de begraafplaats, bijvoorbeeld omdat er een geliefde begraven is.

Ondanks de lange lockdown en de beperkende maatregelen in de rest van het jaar, was het mogelijk een en ander voor de vrijwilligers te organiseren. Er was een vrijwilligersborrel op 15 juni en in juli was er een vrijwilligersdag. De cafémedewerkers en suppoosten hebben een ontspannen en leerzame dag doorgebracht in de Hortus Botanicus en het Luther Museum, afgesloten door een borrel op een buurterras. In oktober werden de kantoorvrijwilligers gefêteerd met een theatervoorstelling in de Grote Zaal en een stampotbuffet.

De werving en selectie van vrijwilligers voor zowel museum als café is ook in 2021 succesvol, al kunnen café en museum nog niet open op dinsdagen. Ondanks alle onrust veroorzaakt door de mondiale covid-19 pandemie voelen vrijwilligers zich aangetrokken door de missie en visie van museum en café. Ook in de verre van gunstige en ongezellige omstandigheden van (gedeeltelijke) lockdowns heeft het grootste deel van de groep haar taken voortgezet. Daarmee konden bezoekers toch vaak terecht voor het bakkie troost, in het café of als coffee-to-go.

De coffee-to-go functie was een initiatief van de vrijwilligers. Een duidelijker signaal van toewijding en betrokkenheid kun je niet wensen.

Openingstijden van zowel museum en café zijn in 2021 uiteraard grotendeels afhankelijk geweest van de maatregelen van de overheid naar aanleiding van de pandemie. Toch is het goed om te melden dat door de inzet van staf en vrijwilligers de 'normale' openingstijden grotendeels waargemaakt konden worden, onder de geldende regels.

tot zover

tot zover & de nieuwe ooster

Het verschil van inzicht over de toekomst van het café is nog niet opgelost. Begin 2021 heeft het museum een gespecialiseerde advocaat in de arm genomen om zich juridisch te laten vertegenwoordigen. Er is gekozen voor dialoog in de hoop dat er een oplossing komt waarin beide partijen zich kunnen vinden. De gesprekken met de begraafplaats verliepen in 2021 prettiger dan in het voorgaande jaar, zodat er wat optimisme ontstond.

Achtergrond

Tot Zover huurt tentoonstellingsruimten, de tuin en kantoorruimte in de oude directeurswoning van De Nieuwe Ooster die in 2007 speciaal hiertoe is verbouwd. Het museum werkt met de begraafplaats samen in het aanpalende Café Roosenburgh. Een deel van de oppervlakte van het horecadeel behoort tot het door Tot Zover gehuurde (Tuinzaal) en een deel behoort tot het gehuurde maar als gezamenlijk gebruik (entree, garderobe, toiletten, balie, technische ruimte). Conform huurovereenkomst werft het museum cafévrijwilligers in ruil voor huurkorting en de begraafplaats doet inkoop en bedrijfsvoering. In de praktijk bleek dit een ingewikkelde constructie en er was onvrede onder de vrijwilligers over aansturing. Het pakt beter uit sinds museum de bedrijfsvoering doet. De Nieuwe Ooster behoudt een gastvrije ontmoetingsruimte zonder daarvoor grote lasten te dragen en museum behoudt geschikte ruimte voor (school)groepenontvangst en de horecafaciliteit. Wel draagt het museum de kosten van een betaalde floormanager.

samenwerking

Overleg Amsterdamse Musea (OAM)

OAM (Overleg Amsterdamse Musea) is het directie-overleg van private en publieke musea in Amsterdam opgericht in 1994. De leden zijn geregistreerd als museum en lid van de Museumvereniging. OAM neemt deel aan het ACI (Amsterdamse Culturele Instellingen), het overlegorgaan van de gezamenlijk Amsterdamse culturele instellingen. Het OAM is bestemd om de gezamenlijke belangen te bespreken en te ondersteunen, en om samenwerking te bevorderen. De lobby wordt grotendeels uitgevoerd door SAM. De directeur is lid van het OAM. Hoofdpunten van overleg in 2021 waren de gezamenlijke corona-aanpak, besteding van het Amsterdam Marketing 'depot'.

Samenwerkende Amsterdamse Musea (SAM)

Het Overleg Amsterdamse Musea richtte in 2014 de stichting SAM (Samenwerkende Amsterdamse Musea) op, omdat via een stichting makkelijk opdrachten kunnen worden verstrekt en gelden kunnen worden geworven. Het beleid wordt bepaald door een bestuur, na goedkeuring van het OAM. De directeur van Museum Tot Zover is penningmeester.

MOAM

Het MOAM (Marketing Overleg der Amsterdamse Musea) is een overleg met alle hoofden en of directeuren marketing & communicatie van de OAM-leden. De nadruk ligt op uitvoering en coördinatie van collectieve marketinginspanningen en op het bevorderen van samenwerking. In 2021 woonde de communicatiemedewerker van Tot Zover de online bijeenkomsten bij.

Salon de Muséologie

Al meer dan vijftien jaar waait de Salon de Muséologie als een frisse wind door museumland. Hier worden actuele onderwerpen bespreekbaar gemaakt, bediscussieerd, meningen uitgewisseld en kennis gedeeld met museum- en erfgoedprofessionals. De directeur van Museum Tot Zover zit in het bestuur. In ARCAM wordt maandelijks een bijeenkomst georganiseerd. Vanwege corona waren er in 2021 geen bijeenkomsten.

Museum om de Hoek

Het samenwerkingsverband met Museum om de Hoek, een organisatie van kleine Amsterdamse musea, werd in 2021 versterkt. Museum om de Hoek zal vanaf 2022 enkele ruimtes vullen in de door het Amsterdam Museum gehuurde ruimtes in de Hermitage. Elk half jaar zullen vier leden belangrijke collectie-items presenteren. Tussen februari en augustus 2024 is het de beurt aan Tot Zover, samen met Ons' Lieve Heer op Solder en het Luther Museum.

Museum für Sepulkralkultur

Museum Tot Zover adviseert zijn grotere Duitse broer, het in 1992 opgerichte Museum für Sepulkralkultur (Kassel) bij toekomstbeleid, verbouwing en herinrichting, alsmede bij de aanstaande tentoonstelling over suïcide. De directeur is lid van de adviesraad van het museum. Ook op gebied van tentoonstellingen is er wederzijds overleg en uitwisseling.

Funeraire Academie

Museum Tot Zover is mede-initiatiefnemer, partner en penvoerder van Funeraire Academie, een platform dat sinds 2013 kennisuitwisseling tussen

wetenschap en uitvaartbranche in Nederland stimuleert en faciliteert. Andere partners zijn Tilburg University, Radboud universiteit en DELA. De Funeraire Academie bevordert en structureert ontmoeting middels expertmeetings, symposia en een website. Ons hoofd kenniscentrum is projectleider.

DONE

Met ruim 30 wetenschappers stimuleert het DONE-netwerk (Dood Onderzoek Nederland) academische kennisuitwisseling en samenwerking op het gebied van sterven en dood. Het hoofd kenniscentrum van Tot Zover is lid. Sinds 2018 worden jaarlijks zes bijeenkomsten gehouden op wisselende locaties, in 2020 en 2021 vrijwel geheel online. Museum Tot Zover is partner en beheert de website van DONE.

Stichting De Rode Loper op School

Stichting De Rode Loper op School biedt basisscholen in Amsterdam Oost en omgeving een uitgebreid aanbod kunst- en cultuureducatie. Uitgangspunt hierbij is de verbinding met de culturele omgeving. De stichting bereikt 90% van de scholen voor primair onderwijs in Oost en daarom is ze een ideale samenwerkingspartner voor Museum Tot Zover. Vanwege corona is de ontvangst van schoolgroepen in 2021 geannuleerd.

Stichting JAM, MOCCA, OBA

Stichting JAM organiseert jaarlijks Kunstschool(en) waarbij 6000 achtste groepers en hun begeleiders verschillende kunstinstellingen in de stad bezoeken, waaronder Tot Zover. Vanwege corona is het tweedaagse evenement in 2021 geannuleerd. Om diezelfde reden lag de samenwerking met MOCCA en OBA ook op een laag pitje.

Research en onderwijs overige

Met verschillende instellingen voor hoger onderwijs onderhoudt het museum goede contacten. De structurele samenwerking met Tilburg University en Radboud Universiteit krijgt reeds vorm in Funeraire Academie (zie boven). Het museum is partner in verschillende onderzoeksprojecten van andere universiteiten en biedt vaak stage- dan wel afstudeerplaatsen aan bij instellingen variërend van TU Delft, End-of-Life Lab, PABO, Reinward en Breitner Academie.

Stichting Dodenakkers

Stichting Dodenakkers, sinds 2001 gespecialiseerd in de geschiedenis van begraafplaatsen en kerkhoven in Nederland, publiceerde in 2020 de eerste Canon van het Nederlands funerair erfgoed. De boekpresentatie vond plaats bij Tot Zover. Tot Zover nam het initiatief om de Canon te actualiseren en er is een werkgroep ingesteld om dit te doen. Tijdens een expert-meeting in het museum op 7 oktober 2021 werd met experts uit verschillende hoeken van de uitvaart- en begraafbranche gebrainstormd over de vensters.

Uitvaartbranche

BGNU, de Branchevereniging Gecertificeerde Nederlandse Uitvaartondernemingen, is uitgever van Brancheblad Uitvaartzorg, een onafhankelijk vakblad voor de uitvaartbranche. Het vakblad verschijnt met ingang van 2021 6x per jaar en het museum verzorgt een pagina vullende kunstrubriek en een rubriek die actueel funerair onderzoek uitlicht.

Maatschappelijke zorg en andere lokale organisaties

Het stimuleren van reflectie op sterfelijkheid is een missie die met meerdere maatschappelijke organisaties in Amsterdam wordt gedeeld. Museum Tot Zover biedt een gastvrije plaats van ontmoeting, elkaar spreken en van gedachten wisselen middels bijeenkomst, lezing of tentoonstellingsbezoek. Er is goed contact met zorgorganisatie Cordaan, bij wie het belang van zingeving in de palliatieve zorg steeds meer wordt erkend. Het project Pal in de Stad! komt voort uit het netwerk palliatieve zorg Amsterdam en Diemen. Leden van het netwerk zien kansen voor een brede samenwerking vanuit verschillende perspectieven. Museum Tot Zover participeert als culturele partij aan het innovatieve programma dat jaarlijks een ander thema heeft.

Linnaeusboekhandel

Met de Linnaeusboekhandel wordt elk kwartaal een Koffie- en cakelezing georganiseerd rondom een recente publicatie over rouw en sterfelijkheid. Een prettige gelegenheid voor auteur en publiek om van gedachten te wisselen en de zondag te beginnen. Vanwege covid konden niet alle lezingen doorgaan.

Gemeente Amsterdam

In 2019 werd de nieuwe Cultuurnota van de gemeente Amsterdam vastgesteld. Daarin staan de hoofdlijnen voor het beleid in de periode 2021-2024 die van invloed zijn op het meerjarenbeleidsplan dat Museum Tot Zover in januari 2020 heeft ingediend. Het Amsterdams Fonds voor de Kunst (AFK) is uitvoerder van het gemeentelijke beleid en hanteert de missie: 'Fantastische kunst voor alle Amsterdammers.' Leidende criteria voor de sub-

sidiabele activiteiten zijn artistiek belang, belang voor de stad, uitvoerbaarheid en diversiteit & Inclusie. Museum Tot Zover is sinds 2017 beneficiënt en in 2020 werd het partnerschap, met een jaarlijkse bijdrage vanaf 2021 € 135.000, verlengd met een nieuwe periode van vier jaar. Van dit bedrag is € 15.000 geoomerkt voor vergroting publieksbereik.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK)

Het ministerie bereidt een herziening van de Wet op Lijkbezorging en organiseerde een werkconferentie over religieuze en culturele tradities. Vanaf dit punt was de directeur van Tot Zover betrokken bij de voorbereidingen van de nieuwe wet. Door corona werden er verder geen conferenties meer georganiseerd.

samenstelling bestuur

Lidmaatschap van Bestuur en Raad van Advies is onbezoldigd. Het bestuur kwam in 2021 vijf keer bij elkaar, namelijk op 18 maart, 6 mei, 23 juni, 27 augustus, 28 oktober en 9 december.

Het bestuur bestaat per 31 december 2021 uit:

De heer drs. E. (Edzo) Doeve, voorzitter

De heer A.J.A. (Alof) Wiechmann, penningmeester

Mevrouw Y. (Yara) Cavalcanti Araujo

De heer ir. J.H. (Johan) Idema MA

Mevrouw drs. Q.B. (Quirine) Muntz

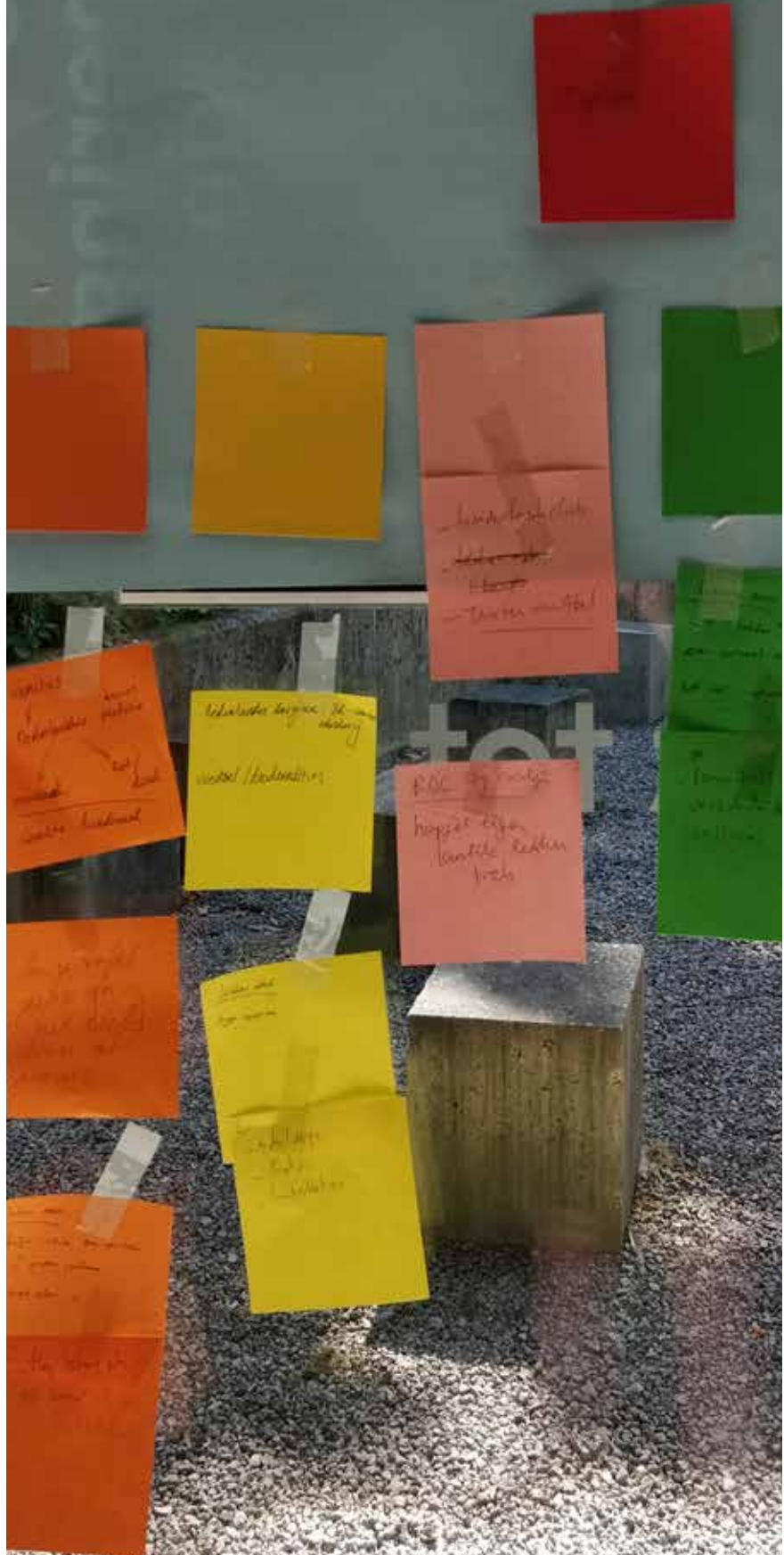
Governance

Nederlands Uitvaart Museum Tot Zover, ofwel Museum Tot Zover, wordt gebruikt als publieksnaam voor de Stichting Nederlands Uitvaartmuseum.

De stichting is een Culturele ANBI en onderschrijft de Ethische Code voor Musea. De Stichting is een geregistreerd museum en is lid van de Museumvereniging en het Overleg Amsterdamse Musea. Museum Tot Zover past de Governance Code Cultuur toe. Museum Tot Zover neemt geen deel aan de Museum CAO, maar de salarissen worden wel op vergelijkbare functies uit de museumwereld gebaseerd. Er is een pensioenregeling van de medewerkers. De jaarlijkse jaarrekeningcontrole wordt uitgevoerd door CROP registeraccountants.

Lebhære dood

verwachte gang van zaken 2022

Ook 2022 zal een coronajaar zijn, maar we hopen dat het museum nu grotendeels open kan blijven en dat er steeds meer publiek toegestaan is. Qua tentoonstellingen wordt dit een prachtig jaar. Na Schemering, die doorloopt tot en met 27 maart, is het de beurt aan herman de vries * vergaan en Dutch Death Design en ondertussen werken we aan De lekkere dood die in 2023 opent. Eind 2022 presenteren we ons gerestaureerde boeket van mensenhaar in een nieuw gebouwde vitrine. In februari en maart organiseren we de tweede en derde avond in de reeks Met De Dood In Huis, een samenwerking met Pakhuis de Zwijger.

Veel tijd zal er dit jaar gaan zitten in een aangepast toekomstplan dat we samen met externe adviseurs maken. Dit is nodig vanwege het feit dat enkele bedrijfsdonateurs zijn gestopt en de krappe personeelsbezetting die niet in verhouding staat tot de maatschappelijke vraag rondom doodkwesties.

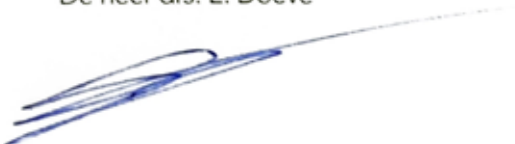
In 2022 komt naar verwachting ook een schenking van verschillende werken van Aat Veldhoen naar het museum.

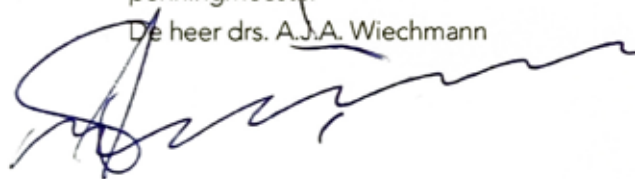
ondertekening bestuursverslag

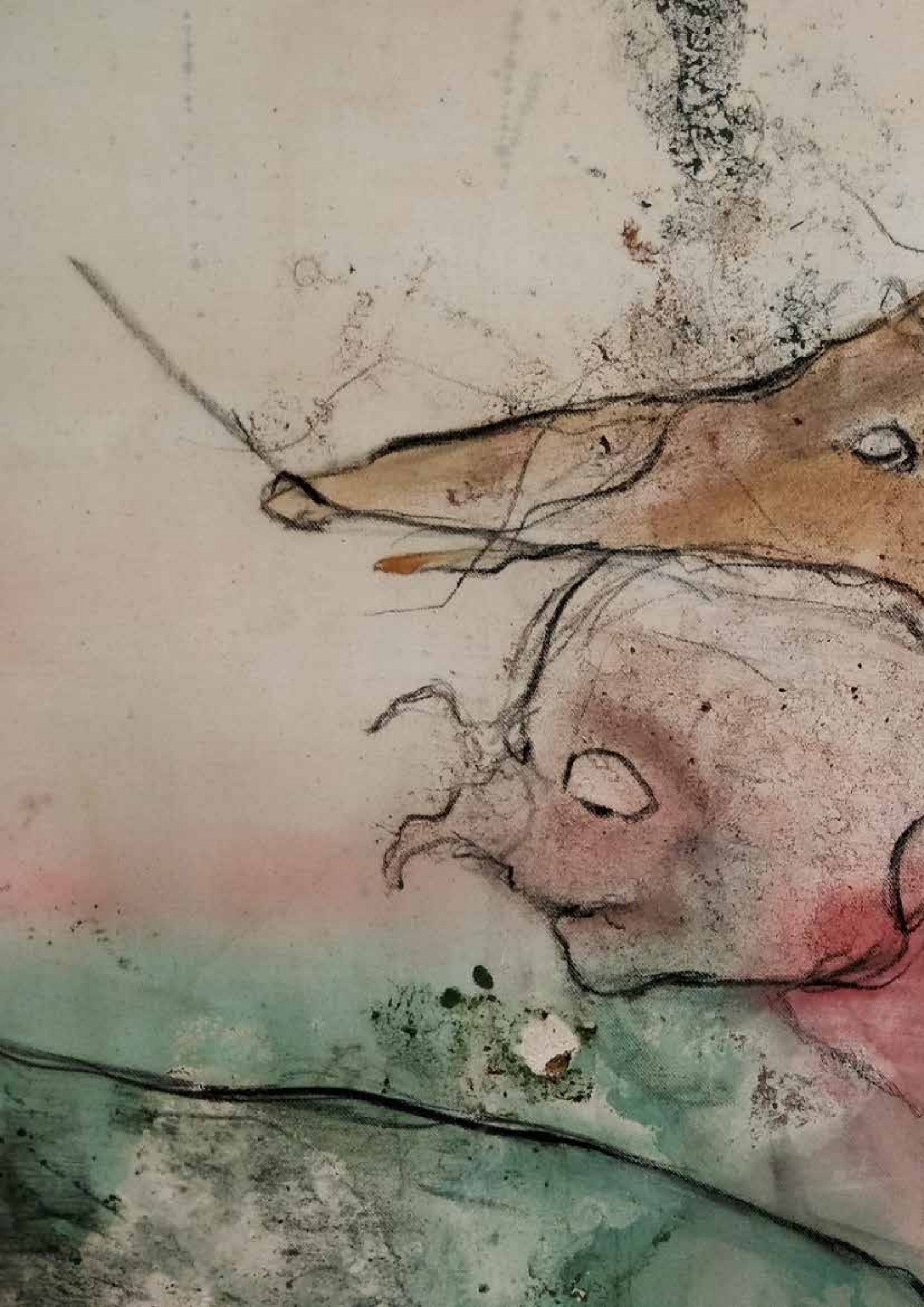
namens het bestuur:

voorzitter
De heer drs. E. Doeve

penningmeester
De heer drs. A.J.A. Wiechmann

activiteiten verslag

Tot Zover staat steeds beter op de kaart als culturele instelling die met de activiteiten moeilijke onderwerpen durft aan te snijden en durft om grenzen op te zoeken. Het museum wordt vanwege zijn expertise ook steeds vaker gevraagd als samenwerkingspartner. Van studentenvereniging tot theatermaker: iedereen die iets 'doet' met de dood weet de weg naar Tot Zover.

Met kleinschaliger activiteiten in eigen huis wisten we ook in het moeilijke coronajaar 2021 opnieuw mensen te raken met ons motto 'small scale, high impact'. Onze tentoonstellingen in 2021 maakten indruk en we zijn er trots op dat we talentvolle makers een podium kunnen bieden. Op onze maatschappelijke en academische samenwerkingen zijn we ook trots.

vaste presentatie

De verbouwing van de presentatie in de Rituelenzaal is op de lange baan geschoven - in plaats daarvan is gewerkt aan een minimale aanpassing van deze ruimte. Dit werd noodzakelijk, omdat de 'tijdelijke' dubbele wand, die in 2013 voor een tentoonstelling was gebouwd, er nog altijd stond en in slecht staat was. De houten platen waren scheefgetrokken en de wand stond tien centimeter uit het lood (zijde Rituelenzaal). Hier moest wat aan gebeuren. Bovendien waren de ledlampen van de autovitrine stuk of brandden ze heel zwak.

We hebben dat aangegrepen om de Rituelenzaal *lean and mean* aan te passen. De dubbele wand is in elkaar geschoven om ruimte te creëren. Tussen de wanden stonden twee oude vitrines die nog in uitstekende staat verkeerden en die we nu weer gebruiken. De ene vervangt de autovitrine (nu eindelijk ook ruimte voor koetsmodellen) en de andere hebben we bestemd voor uitvaartcultuur rondom huisdieren, een wens van bezoekers aan De Laatste Aai.

top-13 urnen

Aan de wand kwam de top-13 van urnen met ook een Urn van het Kwartaal. De productie van de visuals is deels uitbesteed aan een freelance productieassistent. Ook zijn verschillende defecte vitrinelampen vervangen. Voorts presenteren we nu de fictieve IKEA-doodskist Dödlik uit de collectie van CUBE – een directe bezoekershit. De Nunspeetse doodgraver geschilderd door Jos Lussenburg, die we aankochten, kwam in de vitrine Uitvaartbranche die dringend een sterk object nodig had.

De Rituelenzaal er weer fris uit; er is meer rust en

we laten tegelijkertijd meer zien!

Boeket met mensenhaar

Een van topwerken in de vaste collectie is het boeket van mensenhaar uit 1871. Hoewel herinneringswerken met haar doorgaans tot de categorie volkskunst moeten worden gerekend, steekt dit werk daar qua kwaliteit en formaat boven uit.

Naast onderzoek en restauratie heeft dit kwetsbare object ook een veilige plek in het museum nodig. Verschillende fondsen waren bereid hieraan bij te dragen: Mondriaan Fonds, de Verenging Rembrandt en het Prins Bernhard Cultuurfonds. De restauratie wordt in 2021/2022 uitgevoerd door de ervaren restauratoren Nancy Knaap en Bella Zurcher. Het textiel wordt behandeld door Saskia Rijksdijk. Op instigatie van de Verenging Rembrandt is een begeleidingscommissie ingesteld bestaande uit experts van Rijksmuseum, Kunstmuseum en Museum van Wereldculturen. Ook de Rijksdienst Cultureel Erfgoed is als adviseur betrokken. De Rijksdienst heeft enkele monsters genomen in verband met de mogelijke aanwezigheid van gevaarlijke stoffen. Een kunstransporteur heeft het object in december naar het atelier van de restauratoren vervoerd.

Kindje van Maes

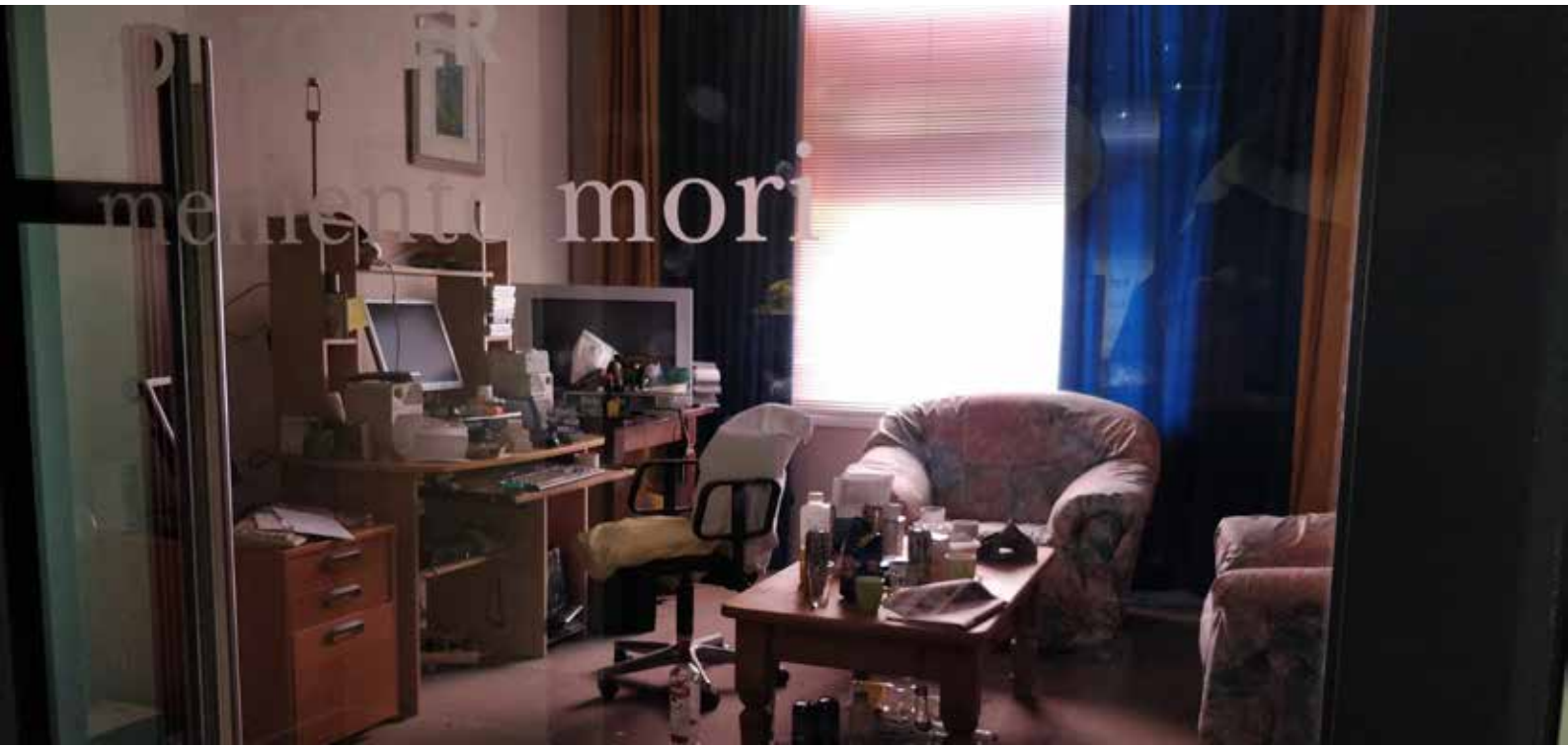
Onze Nicolaes Maes is gerestaureerd door Jos Deuss en hangt op zijn nieuwe plek. Het resultaat van de restauratie was spectaculair. De ogen bleken te zijn overschilderd. Oorspronkelijk waren ze geheel gesloten en we vermoeden dat ze in de negentiende eeuw in verband met verkoop door een schilder half zijn 'geopend'. Daarnaast was de vernis in het gelaat veel warmer van toon dan in de rest van het portret. Ook dit is hersteld: het

portret is nu weer te zien op de manier waarop het oorspronkelijk was bedoeld. Meer dood dan levend, maar wél authentiek zoals de treurende ouders het destijds hadden besteld bij Maes. De negentiende-eeuwse lijst is gerestaureerd door Jeroen Bijl. Het werk hangt nu op de juiste plek, in de Rouwkamer. Op deze plek stond een deel van het grafmonument van Pieneman dat geen betekenis had voor ons verhaal.

Het papierknipwerk van Jacobus Reygers uit 1818, dat in 2020 aan het museum werd geschonken, is toegevoegd aan de vitrine Rouw & Herinnering, samen met verschillende kleinere objecten.

De zaalteksten in het museum zijn opgefrist en nu ook in het Engels bij de objecten geplaatst. Bob Hendrikx' prijswinnende project de levende doods-kist van mycelium (Loop) is inmiddels te zien in de tuin, als semipermanente toevoeging aan de vaste presentatie.

tentoonstellingen

Ik Ben Mijn Lichaam Niet | Vanesa Abajo Pérez
i.s.m. Maud Vanhauwaert
12 december 2020 – 8 augustus 2021

Als de dood nadert... verstilt de tijd, verdwijnt de mens, komen de objecten tot leven.

Ik Ben Mijn Lichaam Niet is een film van Vanesa Abajo Pérez (1979) met een opmerkelijke perspectiefwissel. Ze vertelt verhalen niet vanuit het ego van de mens maar vanuit objecten en de omgeving zoals het huis. Pérez is gefascineerd door objecten. Wat vertellen voorwerpen over een mens? Wat vertellen ruimtes? De omgeving van mensen is levenloos, maar toch doordrenkt van emoties en verhalen.

De filmmaker sprak met veel terminaal zieke mensen die met hun naderende dood werden geconfronteerd. Ze onderzocht hun veranderde waarneming, van zichzelf en van het leven. Het is een lopend filmisch-poëtische onderzoek en de eerste resultaten waren te zien in Museum Tot Zover. Het is een ingetogen en nostalgische reis, filmisch, beeldend en literair. De gedichten van de belgische Maud Vanhauwaert vormden een surrealistische laag.

De film was te zien in de Grote Zaal. Deze was ingericht met oude stoelen en fauteuils: geluidsfragmenten aan de stoel vertelden het verhaal van de overleden eigenaren.

Verderop in het museum was een perfecte replica gebouwd van de woonkamer van de ongeneeslijk zieke Klaas – inmiddels overleden. Je herkent de geur die nog in de lucht hangt. Het voelt alsof de

persoon zojuist de kamer is uitgelopen en ieder moment terug kan keren. Je hebt de neiging om alles intact te houden en niets aan te raken, zodat de persoon die eigenlijk al weg is, niet vervliegt. Via een interactieve telefoon vertelt Klaas zijn verhaal.

Drie dagen na de opening in 2020 gingen de musea dicht vanwege de derde lockdown. De heropening vond pas plaats op 5 juni 2021. Om de kunstenaars tegemoet te komen werd de expositie daarom verlengd tot 8 augustus, met een kleine herschikking van beschikbare ruimtes.

Overgave | Roos van Geffen
24 juni - 22 augustus

De kleine tentoonstelling Overgave van Roos van Geffen was een troostrijke tentoonstelling, gefinancierd door het Kickstart Cultuurfonds, een fonds dat door verschillende cultuurfondsen in het leven was geroepen om speciale projecten uit te kunnen voeren, projecten die musea tot steun konden zijn in de coronaperiode. Overgave was te zien in de Grote Zaal en de tuin. Vooral Van Geffens nieuwe video Fuga, een tien meter brede projectie door drie beamers, was indrukwekkend en de tentoonstelling leverde een prachtig artikel in Het Parool op.

De expositie kende een mooie toevoeging: het lichtkunstwerk (L)EVEN van het groningense duo Studio 212 Fahrenheit. Dit intrigerende werk van ademend neonlicht is een constante herinnering dat we onze tijd moeten benutten. Als je je bewust bent van je eindigheid, ben je je ook bewust van de waarde van het leven. We zijn kwetsbaar. Het verschil tussen leven en dood is slechts een ademhaling.

Schemering | Sarah Grothus

4 september 2021 – 27 maart 2022

Er is hard gewerkt aan de opbouw van de magische tentoonstelling Schemering – oorspronkelijk ook in 2020 gepland – en het eindresultaat leverde een compleet nieuwe bezoekerservaring. Bezoekers begaven zich in een door Sarah Grothus (1984, Duitsland) gecreëerde tussenwereld.

Je ziet groteske figuren. Archetypische personages: ouderen, kinderen, sterken, zwakkeren, met harde koppen of zachte blikken. En skeletten, spookachtige figuren. Hybride wezens. Karakters uit een ander universum.

Er is een gang van 10 meter lang in doodskistvorm en de Grote Zaal kreeg kamerbreed tapijt, kussens en er klonk een geluidsinstallatie van Daniël Maalman, het speciaal voor de expositie gecomponeerde De Geesten Zijn Met Ons. Bovendien werd het grote raam bedekt door een acht meter brede schildering op doek, waar doorheen het daglicht een eigen rol speelde. In de rouwkamer waakte een reusachtige madonna met kind, in de filmkamer draaide het tot schedeltje gevormde propje papier rustig om zijn as.

Na de lockdown in december kon de expositie via de virtual tour worden bezocht. Bovendien kozen we ervoor om Schemering te verlengen tot en met 27 maart 2022. Met een extra persoffensief voor het nieuwe jaar.

De geplande tentoonstelling (Re)Design Death, deels overgenomen van het ter ziele gegane CUBE Design Museum, is door corona verplaatst naar 2022. Voor de objecten en bruiklenen is in 2021 tijdelijk extra depotruimte gehuurd.

kenniscentrum & educatie

De dood leert ons veel, en wij helpen hem een handje. Ook in 2021 bood Museum Tot Zover zowel formele als informele educatie aan. Het museum ontsluit de eigen collectie en deelt kennis met vakgenoten, uitvaartbranche en een breder publiek van jong tot oud. Het museum is een plek van kennisdeling en ontmoeting met verschillende stakeholders. Het ontwikkelt onderwijsmiddelen op een wijze die relevant is en schaalbaar, met een focus op basisonderwijs en mbo. Tijdens de coronaluwte en –sluiting kreeg het lesmateriaal op onderdelen een update, en werden individuele studenten begeleid in doodgerelateerde studieopdrachten.

Cultuureducatie in het museum

De 15 schoolbezoeken (PO) in kader van Rode Loper op School werden begin 2021 geannuleerd. Dat had te maken met corona, maar ook met de onzekere situatie met De Nieuwe Ooster. De komst van de nieuwe directeur maakte de verhoudingen beter en in 2022 is er weer meer mogelijk. Dan gaan we opnieuw actief ons museale onderwijsaanbod pluggen bij basisscholen in Amsterdam.

Een andere belangrijke doelgroep zijn mbo-studenten Zorg en Welzijn. Zij krijgen doorgaans een museumrondleiding door een (vrijwillige) museumrondleider met een leerfocus op de multiculturele uitvaartgebruiken in Nederland. Ook worden de leerlingen gestimuleerd tot het zelf nadenken over het levenseinde en afscheid nemen. Interactie met de leerlingen is leidend en doorgaans wordt een rondleiding afgesloten met een plenair groepsprek in de Tuinzaal. Eind 2021 is een start gemaakt met de roc-quickscan, om de behoefte van roc's te inventariseren en het aanbod te verbeteren.

Doodgewoonindeklas.nl

Het meerjarige project Doodgewoon in de klas, de digitale lesmodule voor het basisonderwijs, werd in 2021 gecontinueerd. Het doel is om de dood bespreekbaar te maken op school en leerkrachten handvatten te bieden. De lesomgeving biedt een variatie aan lesvormen en creatieve opdrachten en wordt kosteloos en zonder inlog aangeboden. In 2021 bereikten we hiermee 3000 leerlingen landelijk.

Gast sprekers op school

In aanvulling op de digitale lesomgeving biedt het museum ook gastlessen aan. Een gast spreker heeft een beroep dat met de dood te maken heeft en kan uit de eerste hand vertellen over de praktijk van afscheid nemen en omgaan met de dood en dode lichamen. In overleg met de school wordt een gastles afgestemd op de belangstelling en voorkennis van de leerlingen. Jaarlijks leidt het museum nieuwe gast sprekers op – doorgaans uitvaartverzorgers - zodat we landelijke dekking hebben.

Sinds begin 2020 is er een gastles-coördinator op vrijwillige basis aangesteld. Zij stimuleert de gast sprekers om zich ook als ambassadeur op te stellen, en lokaal scholen te werven en te interesseren. Dit blijkt nog een hele kluit – de weerstand voor het onderwerp bij leerkrachten blijft onverminderd groot. Even goed zijn er in 2021 tien gastlessen op locatie gegeven, zowel op basisscholen als uitstapjes naar het voortgezet onderwijs. De coördinator assisteert bij de ontwikkeling van een opgefriste marketingaanpak van Doodgewoon in de klas.

Onderwijsstages en –opdrachten

Pabo UvA | keuzestage academisch

‘herontwikkeling Kleine Hein speurtocht > 8 jaar’

Het vaste educatieaanbod voor jonge bezoekers en families aan het museum behoefde nodig een update. Het Kleine Hein speurtocht & spel (kinderen > 8 jaar) was verouderd en uit de roulatie vanwege wisselingen in de vaste presentatie. Daarom werd het ontwikkelen van een nieuw educatiemiddel voor het museum de (keuze)stageopdracht van een derdejaarsstudent van de academische pabo.

In zomer 2021 presenteerde ze een herzien concept, met als leidraad ‘ontdek de dood met hart, hoofd & handen’. Het is door een paar gezinnen uitgetoetst en geëvalueerd. Een belangrijk leerdoel voor de student was verdieping in de specifieke pedagogische en didactische aanpak die hoort bij het thema dood en rouw, en dat is zeker geslaagd. Een extra meerwaarde voor het museum is dat er nu een uitstekend contact is met de academische pabo UvA.

Na laatste edits, passende vormgeving door een ontwerper en drukwerk, willen we in 2022 de nieuwe museum speurtocht lanceren.

Radboud Universiteit Nijmegen | denktank Minor

‘Pop-up installatie over de dood voor kinderen’

Een interdisciplinaire denktank Beleid, Organisatie en Communicatie van Radboud Universiteit (acht studenten) voerde een onderzoek uit naar kinderen en doodseducatie: Museum Tot Zover on the road?

Het museum heeft de ambitie om de komende beleidsperiode meer op andere locaties activiteiten te organiseren, zo ook op het gebied van educatie. De studenten onderzochten op gestructureerde wijze of een reizende kindertentoonstelling over de dood

kansrijk is en welke strategische partners (bibliotheken, scholen) en fondsen hierbij kunnen helpen. Het resulteerde in een adviesrapport. De inzichten neemt het museum mee voor verdere uitwerking.

Pabo Hanzehogeschool Groningen | praktijkgericht onderzoek ‘Dood in het curriculum?’

Met Pabo Hanzehogeschool Groningen werd in 2021 een enquête in Noord-Nederland uitgezet naar dood en rouw in het curriculum van basisscholen. Het museum is opdrachtgever van het onderzoek en trekt samen op met Stefan Paauwe, pabodocent en ontwikkelaar van educatief lesmateriaal. Onze online lesomgeving Doodgewoon in de klas is aanleiding van het onderzoek.

Vier zeer gemotiveerde studenten uit het 3de studiejaar deden verkennend onderzoek naar de attitude van leerkrachten tegenover het thema dood. Na literatuuronderzoek ontwikkelden ze een vragenlijst en maakten deze operationeel. 60 leerkrachten vulden de enquête in. Uit het onderzoek is gebleken dat de helft van de respondenten het thema dood in de klas al behandelt, al blijft het vaak beperkt tot het kringgesprek. Wat opvalt is dat een derde van de respondenten aangeeft het moeilijk te vinden om de dood diepgaander te bespreken in de klas. Wel wordt het gezien als verrijkend voor alle leerjaren buiten het curriculum om.

Leerkrachten in het basisonderwijs (groep 7/8) in Noord-Nederland hebben over het algemeen dan ook een positieve attitude tegenover het bespreekbaar maken van het thema dood in de klas. Alleen het gevoel van bekwaamheid is nog niet bij alle leerkrachten aanwezig. Kansen dus voor Doodgewoon in de klas.

Bibliotheek en scriptiedatabase

Onze vakbibliotheek is met ruim 2000 banden een waardevol instrument voor onderzoek en kennisoverdracht en vormt een basis voor het museale kenniscentrum over Nederlandse uitvaartcultuur. De online scriptiedatabase is in 2021 verder uitgebreid en telt nu ruim 240 BA- en MA-scripties uit Nederland en Vlaanderen. De museum-informatiespecialist, een vrijwilligersfunctie, was in 2021 beperkt inzetbaar. Twee andere bibliotheekvrijwilligers hebben verder werk gemaakt van de registratie van geschonken boeken en Adlib-registratie van bijzondere grijze literatuur (uitvaart-specifiek).

Funeraire Academie

Afscheid nemen tijdens het coronavirus verloopt noodgedwongen anders dan we gewend zijn. Hoe geven wij opnieuw gestalte aan sterven, de uitvaart en rouw? Dat is de centrale vraag die zowel in 2020 als 2021 leidend was voor activiteiten van De Funeraire Academie. We legden een covid-19 dossier aan met academische artikelen uit binnen- en buitenland, maakten interviews en initieerde het onderzoek 'Uitvaart in Tijden van Corona'.

Concreet werd de serie Funeraire Academie interviews uitgebreid met een variatie aan gasten, waaronder religiewetenschapper Brenda Matthijssen (januari), begraafplaatsdirecteur Anita van Loon (februari), Troostprofessor Christopher Jedan (mei), Rituelenbegeleider en voorzitter Landelijke Beroepsvereniging van Ritueelbegeleiders Ger Thonen (augustus) en onderzoeker/geestelijk verzorger Nienke Fortuin (november). Op het publieksforum, de padlet Funeraire Academie, werden ervaringsverhalen verzameld over rituelen in een anderhalve meter samenleving.

Op 13 oktober was de Funeraire Academie partner bij de ThemaBijeenkomst 'Coronalessen' van de BGNU (Branchevereniging Uitvaartzorg). Een peiling over de ervaring van livestreams bij uitvaarten maakt hier deel van uit, voor publiek en professionals.

Met De Dood In Huis

Met Pakhuis de Zwijger is vanaf begin zomer gewerkt aan een verdiepend programma over eigentijdse rouw- en doodmentaliteiten in Nederland. Want de wereld verandert in rap tempo, en zo ook hoe we met de dood omgaan. Er is behoefte aan een kritische verkenning, een balans en perspectief op de vele vraagstukken en culturele praktijken die spelen rondom de dood. Een soort temperatuurmetering van onze maatschappij: waar staan we nu en waar willen we heen? Om deze vraag te beantwoorden, faciliteren we met 'Met de dood in huis' de maatschappelijke dialoog hierover. We organiseren een reeks interactieve gesprekken waarin filosofen, onderzoekers, uitvaartprofessionals, kunstenaars, ontwerpers, ervaringsdeskundigen en nabestaanden met elkaar in gesprek gaan.

Het drieluik is een coproductie van Pakhuis de Zwijger, Museum Tot Zover en Funeraire Academie. DELA en Stichting Stimuleringsfonds Rouw leveren een financiële bijdrage. De eerste sessie, Dood gaan we allemaal, vond plaats op 18 november in de Grote Zaal van Pakhuis, en via livecast. Het eerste uur werd ook uitgezonden op AT5, en is terug te zien via Youtube. Sessie 2 'Waarheen, waarvoor' en sessie 3 'Een portie troost' zijn naar 2022 verplaatst vanwege de opnieuw ingevoerde corona maatregelen halverwege december 2021.

publieksactiviteiten

Voorzichtig zijn we weer met activiteiten begonnen. De zondagmiddagmatinee met auteur/filosoof Joke Hermsen en performer Nathalie Smoor was de eerste (4-7), opgevolgd door het weekend met twee theateervoorstellingen van Daan Bosch (10-7 & 11-7). Als finissage van Overgave organiseerden we een tweede matinee (22-8) met de jonge auteur Lisanne van Sadelhoff. Daarna werkten we toe naar de opening van Schemering op 3 september met o.a. filosoof René Gabriëls. Het gaf wat gepuzzel i.v.m. de coronaprotocollen, maar het zijn goed bezochte en mooie events geworden.

Het activiteitenprogramma van Schemering kon niet helemaal doorgaan zoals oorspronkelijk bedacht, maar al bij al hebben we best wat kunnen organiseren, zoals de performances van Dr. Birger (23/24 oktober) en Museumnacht (6 nov).

Museumnacht

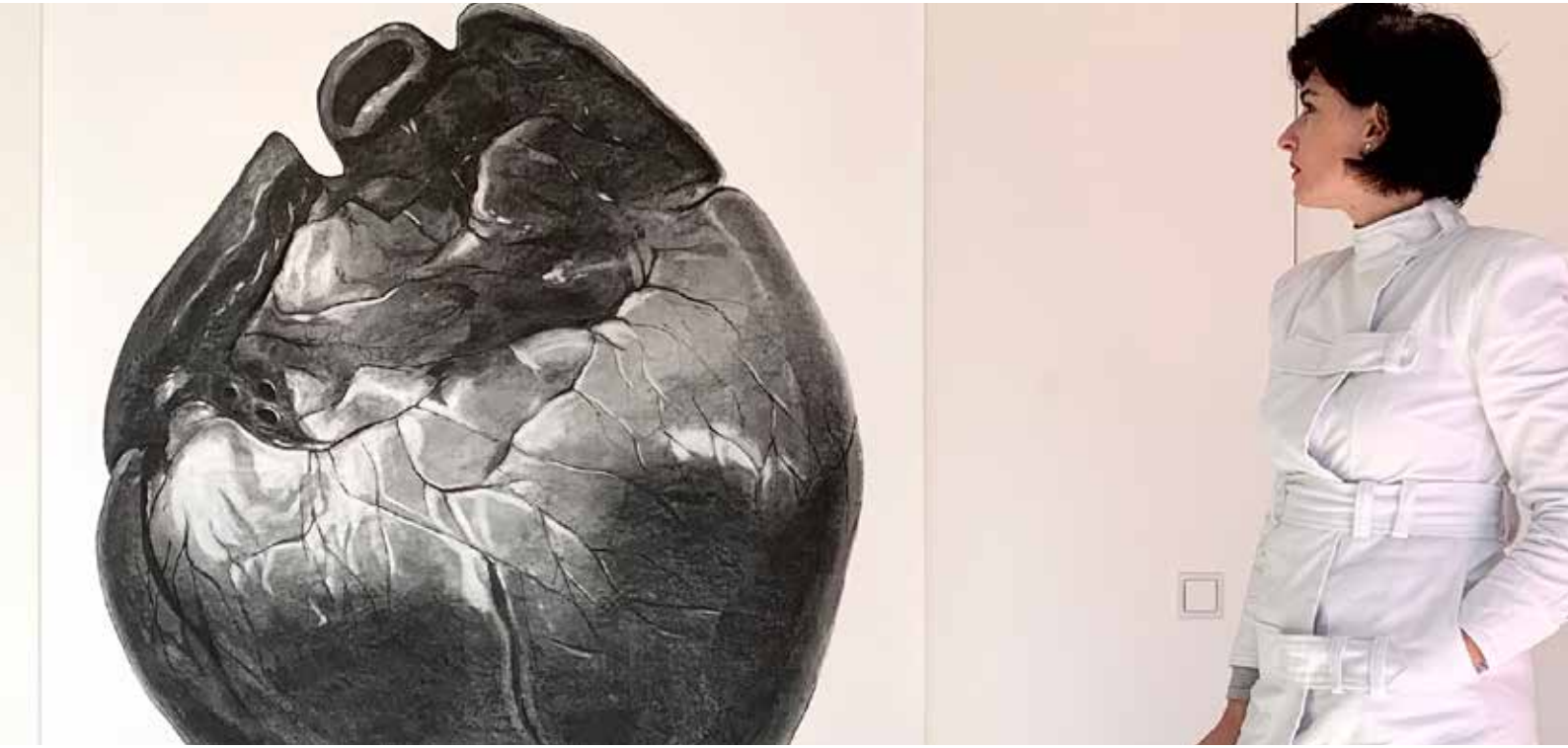
Het grootste evenement was de regenachtige Museumnacht, die met 344 bezoekers twee keer zo goed bezocht was als de laatste editie; het was ons beste bezochte editie ooit. Bezoekers konden zich van het Tropenmuseum naar ons laten vervoeren met de uitvaartbus(!) en in het museum kon men een bezoek brengen aan een medium, zich laten schminken (het thema was Dia de Muertos) en dodelijke cocktails drinken. We ontvingen een jong publiek dat lang in het museum bleef en goed naar collectie en tentoonstelling keek.

Er werden op 12 december enkele kleine yogasessies in de Grote Zaal, tussen de schilderijen van Sarah Grothus, georganiseerd onder leiding van Barbara Labrie.

In het najaar waren we in de gelegenheid om een aantal maatschappelijke organisaties zoals Cordaan, Netwerk Palliatieve Zorg Amsterdam-Diemen en OAM te faciliteren bij kleinschalige events en meetups, waaronder een prijsuitreiking en boekpresentatie.

Koffie & Cake

Op 21 november was er weer een koffie- en cakelezing en wel van Correspondent-auteur Dick Wittenberg met het boek Wat doen we met de spullen? Ook organiseren we samen met Pakhuis de Zwijger en de FA een serie van drie programma's over kunst en de dood, waarvan de eerste plaatsvond op 18 november en een groot succes was. Vanwege de nieuwe lockdown vinden beide andere avonden plaats in 2022. Zo eindigde het jaar zoals het begon, met een lockdown.

publicaties/artikelen door staf**Guus Sluiter**

'Papageno als Zeichen der Hoffnung. Ein Ausstellung über Suizid im Museum Tot Zover', in D. Pörschmann, T. Ahle, R. Lindner (eds.), Suizid. Let's talk about it (tent.cat. Kassel, Museum für Sepulchralkultur, 2021-2022), Bielefeld/Berlijn 2021, pp. 266-273

'de schemerwereld van sarah grothus/the twilight world of sarah grothus/die welt der dämmerung von sarah grothus', in Cees de Boer, René Gabriëls, Guus Sluiter, Schemering. Sarah Grothus, Enschede 2021 (verschenen de gelijknamige tentoonstelling in Museum Tot Zover, 2021-2022)

Heibel rond de kist | in: Rubriek Kijk op Kunst, Brancheblad Uitvaartzorg, 2021-01

Altijd Aan | in: Rubriek Kijk op Kunst, Brancheblad Uitvaartzorg, 2021-02

Alleen verder? | in: Rubriek Kijk op Kunst, Brancheblad Uitvaartzorg, 2021-03

Samenwerken (concullega's) | in: Rubriek Kijk op Kunst, Brancheblad Uitvaartzorg, 2021-04

Coronalessen | in: Rubriek Kijk op Kunst, Brancheblad Uitvaartzorg, 2021-05

Duurzaamheid | in: Rubriek Kijk op Kunst, Brancheblad Uitvaartzorg, 2021-06

Laura Cramwinckel

Pia Interlandi, 'De Dode Duurzaam gekleed?'

in Rubriek Funerair Onderzoek, Brancheblad Uitvaartzorg, 2021-06

Glenys Caswell, 'Alleen sterven, hoe erg is dat eigenlijk?'

in Rubriek Funerair Onderzoek, Brancheblad Uitvaartzorg, 2021-05

Enny Das, 'Snuffelen aan de dood via film'

in Rubriek Funerair Onderzoek, Brancheblad Uitvaartzorg, 2021-04

Nienke Fortuin, 'Wie twijfelt over een hiernamaals, is banger om te sterven.'

in Rubriek Funerair Onderzoek, Brancheblad Uitvaartzorg, 2021-03

Jacky van de Goor, 'Eén herinnering mee naar het hiernamaals'

in Rubriek Funerair Onderzoek, Brancheblad Uitvaartzorg, 2021-02

Lucienne van der Geld, 'Een testament benadrukt de breuklijnen in een leven.'

in Rubriek Funerair Onderzoek, Brancheblad Uitvaartzorg, 2021-01

Anna ten bruggencate (vrijwilliger)

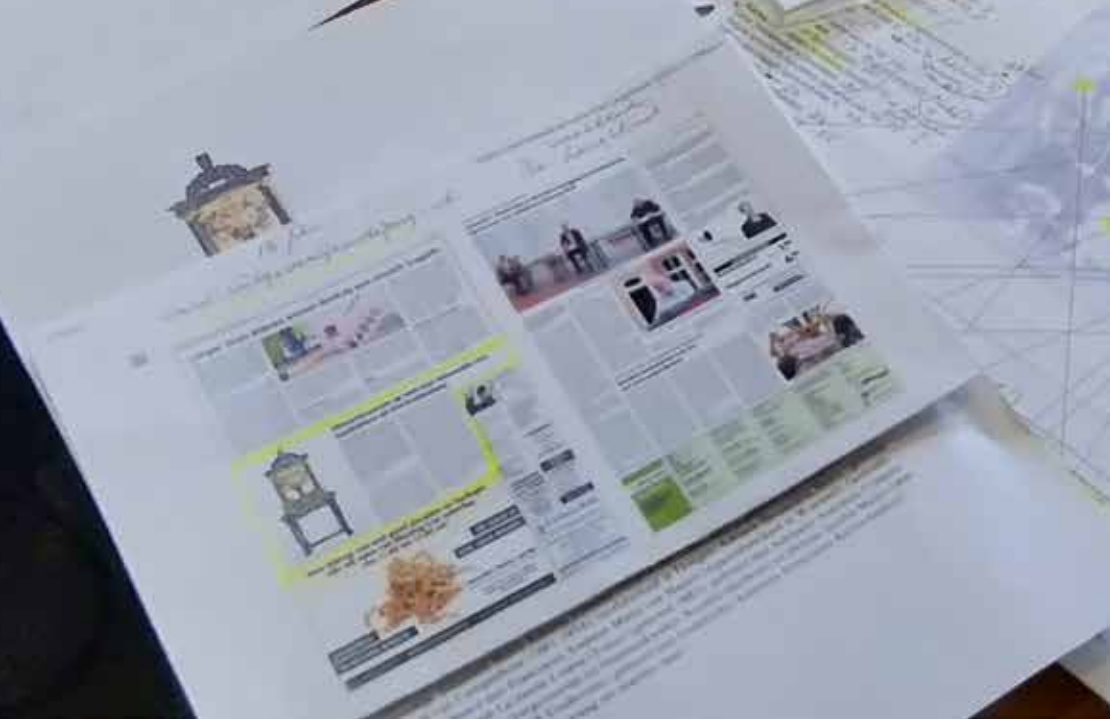
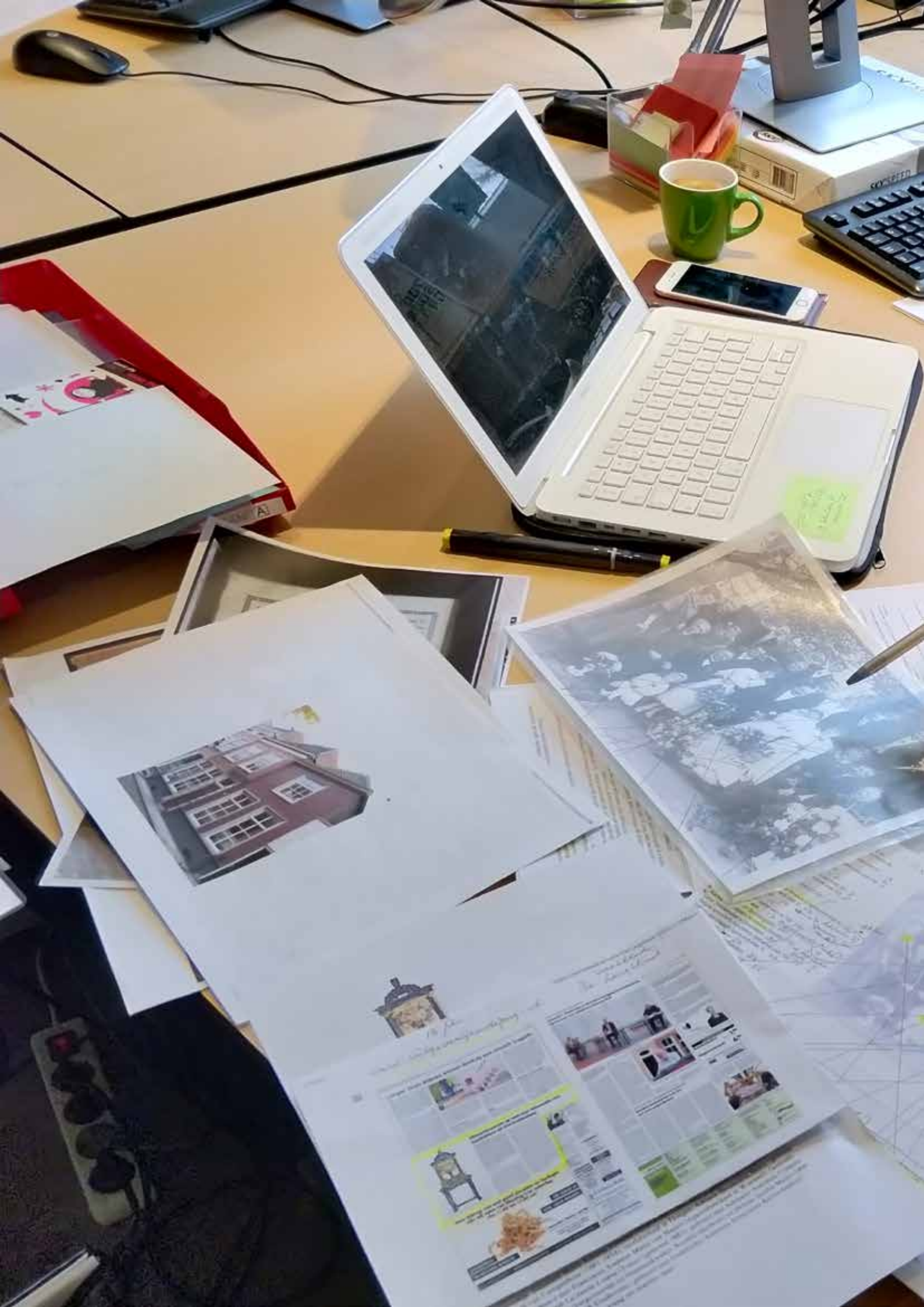
'Praten over Dood en Verlies, Prentenboeken als hulpmiddel.'

in: HJK (Het Jonge Kind), #3 2021, pp. 33-35

Seya Dalderup (vrijwilliger)

Seya Dalderup en Arjan van Loon, Een bijzonder haarkabinet in Museum Tot Zover in Amsterdam.

in: De Dongebode 47 (2021), nr. 3, pp. 52-72

Lezingen, optredens en advisering

Laura Cramwinckel te gast bij de Amsterdamse Late Night Talkshow 'Nieuw Amsterdam' van Pakhuis de Zwijger, AT5-uitzending 25 april 2021

Laura Cramwinckel, lezing tijdens Webinar 'Kunst en rouwverwerking – een goed gesprek over de dood?' van LKCA/1sociaaldomein.nl

Guus Sluiter, 'Changes in Dutch cemeteries 1900-now', lezing Symposium 'Die Friedhofsreform-bewegung im Europäischen Kontext', Urnenhain Dresden Tolkewitz (Feierhalle), als onderdeel van het jaarcongres van de Arbeitsgemeinschaft Friedhof und Denkmal, Dresden, 16 oktober 2021

Guus Sluiter, 'Kunst als hulpmiddel om de dood bespreekbaar te maken', lezing tijdens de eerste avond in het drieluik Met de Dood In Huis, 18 november 2021

Museum adviseert SIRE in verband met een campagne over praten over de dood (2022).

Museum adviseert makers Mirte Hartland, Sjaan Flikweert en Jörgen Gario bij hun videokunst project 'De werkelijkheid heeft mij niet nodig'.

Museum adviseert Utrechtse portretschrijver Anna van der Kruis bij haar project 'Ieder huisje zijn kruisje', een initiatief op het snijvlak van kunst en zorg.

collectie

Een belangrijke tendens in de museumwereld is de verschuiving van aandacht van collectie naar programma. Musea vechten om aandacht; aandacht in de media, aandacht van het publiek. Voor Tot Zover betekent dit dat de beperkte financiële middelen en personele inzet worden benut voor tentoonstellingen en activiteiten, en de daarbij horende marketing. De keuze is weloverwogen gemaakt maar doet wel pijn, want de collectie krijgt nu niet de aandacht die het verdient.

De collectieploeg bestaat uit vrijwilligers die elke vrijdag aanwezig zijn. Zij werken aan registratie en opslag. Er wordt gewerkt met ADLIB Museum. De collectieploeg heeft sterke behoefte aan een kundige leidinggevende. Het is lastig iemand te vinden die dit op professioneel niveau en voor langere tijd wil doen. Overigens is de collectie eigendom van de Stichting Funerair Erfgoed, dat zijn collectie in langdurig bruikleen heeft gegeven aan de Stichting Nederlands Uitvaartmuseum. Dit is een veiligheidsconstructie, een garantie om te zorgen dat de collectie bij elkaar blijft. De collectie is opgeslagen in een depot dat wordt gehuurd bij Museum Nie-noord in Leek. Onze rijtuigen staan hier te midden van de grootste collectie historische koetsen en sleden van Nederland.

Er is in 2021 gewerkt aan het registreren en goed verpakken van nieuwe aanwinsten. Alle schenkings- en bruikleenovereenkomsten zijn gescand en aan de betreffende records in Adlib gekoppeld. We zijn begonnen met het nakijken van alle langdurige bruiklenen. Alle langdurige bruiklenen die in het depot staan, gaan langzamerhand terug naar de eigenaar; het heeft geen zin bruiklenen in ons depot te hebben. Alleen als het belangrijk is voor onze vaste presentatie kunnen bruiklenen blijven.

Het onderzoek naar de herkomst en genealogische geschiedenis van het haarboekje, door vrijwilliger en kunsthistorica Seya Dalderup is afgerond en gepubliceerd in een heemkundeblad. Ze is een nieuw onderzoek gestart naar het papierknipwerk (1818) van Johannes Hubertus Reijgers, met collegiale medewerking van collectieprofessionals van het Rijksmuseum.

nieuwe aanwinsten

Voor € 290 kochten we een mooi portret van een Nunspeetse doodgraver (ca. 1930) door Jos Lusenburger (1898-1975). Deze is direct in de vitrine Uitvaartbranche geplaatst.

CUBE Design Museum schonk objecten die zij hebben aangekocht voor de expositie Re-design Death, waaronder de Dödlük (IKEA-doodskist).

Van een particulier kregen we een schilderij met een huiselijke rouwscene (1840) door Jan Beugelink.

Afgelopen maanden is een aantal interessante kleine objecten verworven via Marktplaats, waaronder een begrafenispenning (loodje van Servaas 1828), enkele carte-de-visites en twee rouw-foto albums uit de jaren 1960.

De verwachte schenking of langdurige bruikleen van een collectie werken van Aat Veldhoen kwam in 2021 niet rond. We verwachten dat dit in 2022 alsnog gebeurt.

pr & pers

Sinds februari 2021 heeft een stagiaire van de Reinward Academie gewerkt aan een uitgebreid publieksonderzoek onder onze doelgroepen (Museumliefhebbers, Professionals, Zingevers & Buurtbewoners).

Van 12 april tot 14 juni was Museum Tot Zover onderwerp van een case study voor twintigtal studenten van de HvA Minor Global Trendwatching. Deze studenten deden onderzoek doen naar algemene trends binnen musea en de dood, maar ook specifiek naar de impact van de locatie.

Het museum heeft de samenwerking met INTK stopgezet inzake Google Ad Grants. Daarvoor in de plaats is Laura Engel van Engelmedia ingeschakeld. Het is de bedoeling om campagnes in eigen beheer te gaan doen, maar daarvoor dient de nieuwe communicatiemedewerker (2022) Google Certified te zijn en een training te volgen.

In april 2021 is een team van drie nieuwe communicatievrijwilligers begonnen met het verder ontwikkelen van de social media. Onder leiding van de marketeer zetten zij een systeem op waarin het museum op Facebook, Instagram en Twitter relevante content blijft delen met een hogere engagement rating. We zien inderdaad een vooruitgang in engagement-ratings dankzij het gebruik van Instagram Stories, met bijbehorende quizjes of mini-lezingen. Ook zijn we in gesprek met het bedrijf TikTok over hun aanbod om alle Amsterdamse musea te sponsoren op hun platform (concept: 'Death and the City') en werkt één van de vrijwilligers aan de Instagramaccount 'Grafsteen van de Week' met mooie foto's en feiten over funeraire cultuur.

donateurscampagne

Er is ook een flinke zet aan de donateurscampagne gegeven, met een nieuwe indeling waarin particulieren zich onder de Huilebalken of Morbieders kunnen scharen, en zakelijke donateurs als Donateurs of Vrienden voor het Leven doorgaan. Dit nieuwe systeem is samen met een nieuwe donateursflyer naar de huidige donateurs gestuurd, en zal voor hen vanaf 2022 ingaan. De oude algemene museum flyer is vernieuwd.

In de pers

Er verschenen mooie stukken in het Parool over de tentoonstelling Ik Ben Mijn Lichaam Niet (IBMLN) en Overgave, en ook verscheen in deze krant én in de regionale kranten (allen Persgroep) een groot stuk over het meisje van Nicolaes Maes en de onthullingen na de restauratie.

Tot Zover droeg bij aan de online expositie Nederland Unlocked en verzamelde met 'Expositiestuk 40: Portret van een overleden kind' meer dan 1100 YouTube kijkers.

Over Schemering verscheen in 2021 een column van Marjan Berk en een klein stuk in Het Parool. Na een grondige evaluatie kwam er eind 2021 voor Schemering een nieuw campagnebeeld, werd een nieuwe advertentiecampagne gepland en is het persbericht geüpdate. De ansichtkaarten die aan bezoekers bij binnenkomst worden uitgedeeld zijn een hit – deze zijn bijbesteld en werden o.a. naar journalisten verzonden ("wish you were here"). In december verscheen in De Correspondent een groot achtergrondartikel over het museum: 'In dit museum is de dood doodgewoon'.

quotes media

quotes uit de media

“Op een troostrijke en zingevende manier brengen filmmaker Abajo Perez en dichter Vanhauweert hun gezamenlijke project in beeld. Een bijzondere tentoonstelling bij Museum Tot Zover waarbij de dood enerzijds als verdwijning, en anderzijds als overblijfsel van de mens wordt verkend.”

Nadia de Vries, Mister Motley 15/02/2021

“Met de verwerving van een portret van Nicolaes Maes haalde Museum Tot Zover zijn meest spectaculaire collectiestuk binnen. Restauratie legde bovendien toegedekte geheimen bloot.”

*Edo Dijksterhuis,
Het Parool, Eindhovens Dagblad, BD,
De Gelderlander, de Stentor 11/06/2021*

“Dit kunstwerk van Roos van Geffen zou niet misstaan in het Stedelijk”

Maarten Moll, PAROOL 19/08/2021

“De coronaperiode toont zowel onze kwetsbaarheid als onze veerkracht, vanuit dat uitgangspunt maakte Roos van Geffen drie aangrijpende werken voor de zomerexpositie bij Tot Zover.”

De Brugkrant, 18/08/2021

‘We krijgen al jaren heel veel aandacht van kunstenaars, schrijvers, muzikanten die iets met de dood willen doen. Zenden over de dood is niet zo moeilijk. Maar informatie over die dood ontvangen, als gewone sterveling: dat is een ander verhaal.’

*Museumdirecteur Guus Sluiter
in: De Correspondent, ‘In dit museum is de dood
doodgewoon’ 8/12/2021*

‘Als je dit museum binnenstapt, moet je een opening in jezelf zoeken. Een opening om te voelen.’

‘Deze plek maakt de dood minder eng, minder ongrijpbaar. Het is een veilige plek om met de dood bezig te zijn. Die kunst scheidt verdieping, maar tegelijkertijd ook afstand.’

*Laurina de Visser, verliesbegeleider
in: De Correspondent, ‘In dit museum is de dood
doodgewoon’ 8/12/2021*

Museum, Funeraire Academie en de verschillende onderwijs- en kunstprojecten worden als voorbeeldstellend genoemd in het inspiratieadvies van de Raad voor Volksgezondheid & samenleving.

“Museum Tot Zover lanceerde als eerste een digitaal lespakket over afscheid en verlies. Op speelse wijze kunnen leerkrachten van groep 7 en 8 met dit lastige thema aan de slag.”

*Raad RVS
in: Adviesrapport ‘Stervelingen - Beter samenleven
met de dood’ 9/12/2021*

quotes bezoekers

uit het gastenboek:

Een soort "thuiskomen" in het onderwerp van de dood. Leuk en interessant!

Stil...
het moment 'NU' waarderen!

Bijzonder levendige boel hier.
Kom zeker terug, anders als een vlieg in een volgend leven. Dank en groet!

Onder de indruk!

Thank you very much for devoting a museum for such a 'taboo' yet so important subject. The Sarah Grothus exhibition left me breathless.

Bijzonder en indrukwekkend

Heel indrukwekkende tentoonstelling en een mooie audiotour over een mooi onderhouden begraafplaats

Prachtige tentoonstelling,
Ook die langzame video.
Ben onder de indruk.

Wat een geweldige tentoonstelling van Sarah Grothus. Maar ook v.d. culturen in onze stad betreffende uitvaartrituelen.

Een fijne, bijzondere en warme middag bij dit museum. Mede de lieve en gezellige vrijwilligers maakten voor mij deze middag compleet.
Ga zo door!

Wat een prachtig museum.

Zowel inhoudelijk als qua vormgeving/technieken!

Ik volg een opleiding in de uitvaartbranche en ik vind dit museum heel erg interessant, leerzaam en inspirerend.

Tot aan de dood en verder.....en ertussen

Fijn museum. Het leven is vast mooi na de dood

Mooie tentoonstelling, die vragen oproept waar je nog niet mee bezig wilt zijn!

Bijzonder en indrukwekkend, had nog graag meer willen zien of weten.....

Heel interessant.

Ik heb geleerd en werd ontroerd.

Bedankt voor de ervaring.

*Het kleinste, maar
guten begrepen:
Joons te min samen
9 sept. 2021*

ondertekening activiteitenverslag

namens het bestuur:

voorzitter
De heer drs. E. Doeve

penningmeester
De heer drs. A.J.A. Wiechmann

jaarrekening

STICHTING NEDERLANDS UITVAARTMUSEUM

1. BALANS PER 31 DECEMBER 2021 NA VERWERKING RESULTAAT

	31 december 2021		31 december 2020	
	€	€	€	€
ACTIVA				
Materiële vaste activa				
Museum collectie	P.M.		P.M.	
Museum vaste presentatie	362		362	
Bibliotheek	305		305	
Meubilair en inventaris	1.512		2.542	
Audiovisuele apparatuur	632		1.138	
		2.811		4.347
Vorraad		7.334		6.093
Vorderingen				
Debiteuren	1.217		777	
Nog te vorderen omzetbelasting	10.189		8.729	
Overige vorderingen	5.305		1.257	
		16.711		10.763
Liquide middelen		172.056		223.311
		198.912		244.514
PASSIVA				
Eigen vermogen		124.832		128.056
Kortlopende schulden				
Crediteuren	29.026		36.637	
Nog te betalen loonbelasting	4.167		4.152	
Personeelskosten	492		665	
Nog te besteden subsidies	12.500		47.430	
Overige schulden	27.895		27.574	
	-	74.080		116.458
		198.912		244.514

STICHTING NEDERLANDS UITVAARTMUSEUM

2. STAAT VAN BATEN EN LASTEN OVER 2021

	2021	Begroting 2021	2020
	€	€	€
Opbrengsten			
Bijdragen exploitatie	279.523	335.000	291.746
Entreegelden	9.058	16.500	13.880
Tentoonstellingen	39.029	0	30.620
Bijdrage vereniging Rembrandt restauratie schilderij	4.749	0	0
Verkoop catalogi, boeken e.d.	1.358	4.000	1.792
Horeca	30.764	0	19.547
	364.481	355.500	357.585
Inkoopwaarde van verkopen	10.416	1.300	8.376
Brutowinst	354.065	354.200	349.209
Bedrijfslasten			
Personeelslasten	196.753	186.007	208.948
Afschrijvingen	1.536	800	1.536
Bestuur	1.273	2.000	1.582
Huisvesting	35.177	42.300	35.060
Vaste presentatie	15.558	6.000	8.861
Tentoonstellingen	40.917	31.800	35.517
Fondsenwerving	79	1.000	0
Overige bedrijfslasten	65.930	84.270	63.183
	357.223	354.177	354.687
Resultaat	(3.158)	23	(5.478)
Financiële baten en lasten			
Rente	(66)	20	0
Resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening	(3.224)	43	(5.478)
Resultaatsbestemming			
Mutatie algemene reserve	(3.224)	43	(5.478)
	(3.224)	43	(5.478)

3. KASSTROOMOVERZICHT

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de indirecte methode.

	31 december 2021		31 december 2020	
	€	€	€	€
Kasstroom uit operationele activiteiten				
Bedrijfsresultaat		(3.158)		(5.478)
<i>Aanpassing voor (geen kasstroom)</i> Afschrijvingen		1.536		1.536
<i>Mutatie Werkkapitaal</i> Kortlopende vorderingen	(7.189)		38.880	
Kortlopende schulden	(42.378)		59.805	
Interest	(66)		0	
		(49.633)		98.685
Kasstroom uit investeringsactiviteiten				
Investeringen materiële vaste activa	0		0	
		0		0
Netto kasstroom		(51.255)		94.743
Liquide middelen	01-01-2021	223.311	01-01-2020	128.568
Liquide middelen	31-12-2021	172.056	31-12-2020	223.311
Mutatie		(51.255)		94.743

4. TOELICHTING

6.1 Waarderingsgrondslagen

Algemeen

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met RJ 640. De activa en passiva, waarvan de waardering niet specifiek in deze toelichting is vermeld, zijn gewaardeerd tegen nominale waarde. Het Museum is op 20 december 2007 geopend en heeft als statutaire zetel en vestigingsplaats Amsterdam. De Stichting heeft ten doel mensen aan te zetten tot reflectie op dood, sterfelijkheid en rouw, en mensen te informeren over geschiedenis, heden en toekomst van uitvaartculturen, en dit zowel binnen als buiten het geëxploiteerde museum.

Materiële vaste activa

De museumcollectie is niet gewaardeerd (daarom P.M.) omdat de reële waarde niet te schatten is. De Museum vaste presentatie en Bibliotheek worden gewaardeerd tegen historische kostprijs en hierop wordt niet afgeschreven.

De overige materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de verkrijgingprijs of vervaardigingprijs verminderd met per categorie vastgestelde, lineair bepaalde afschrijvingen. De afschrijvingstermijn voor meubilair en inventaris bedraagt 7 jaar en voor de audiovisuele apparatuur 5 jaar.

Op de museumcollectie wordt niet afgeschreven.

Voorraad

De winkelvoorraden worden gewaardeerd tegen verkrijgingprijs of lagere netto-opbrengstwaarde. Deze lagere netto-opbrengstwaarde wordt bepaald door individuele beoordeling van de voorraden.

Belastingen

De vorderingen onder Belastingen worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs.

Overige vorderingen

De vorderingen worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. De reële waarde en geamortiseerde kostprijs zijn gelijk aan de nominale waarde. Noodzakelijk geachte voorzieningen voor het risico van oninbaarheid worden in mindering gebracht. Deze voorzieningen worden bepaald op basis van individuele beoordeling van de vorderingen.

Liquide middelen

De liquide middelen zijn gewaardeerd tegen nominale waarde. Indien niet nader toegelicht staan deze ter vrije beschikking.

Kortlopende schulden

Kortlopende schulden worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Kortlopende schulden worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs.

Daar waar geen sprake is van (dis)agio en transactiekosten is de geamortiseerde kostprijs gelijk aan de nominale waarde.

Resultaatbepaling

Het resultaat wordt bepaald als het verschil tussen de opbrengstwaarde van de geleverde prestaties en verrichte diensten enerzijds, en anderzijds de kosten en andere lasten van het jaar, gewaardeerd tegen historische kostprijzen.

6.2 Toelichting op de balans

ACTIVA

6.2.1 Materiële vaste activa

	2021	2020
Vaste Presentatie	€	€
Boekwaarde per 1 januari	362	362
Aanschaffingen	0	0
	362	362
Afschrijvingen	0	0
Boekwaarde 31 december	362	362
Bibliotheek	€	€
Boekwaarde per 1 januari	305	305
Aanschaffingen	0	0
	305	305
Afschrijvingen	0	0
Boekwaarde 31 december	305	305
Meubilair & Inventaris	€	€
Boekwaarde per 1 januari	2.542	3.572
Aanschaffingen	0	0
	2.542	3.572
Afschrijvingen	1.030	1.030
Boekwaarde 31 december	1.512	2.542
Audiovisuele apparatuur	€	€
Boekwaarde per 1 januari	1.138	1.644
Aanschaffingen	0	0
	1.138	1.644
Afschrijvingen	506	506
Boekwaarde 31 december	632	1.138

STICHTING NEDERLANDS UITVAARTMUSEUM

4.2.2 Voorraad

	2021	2020
Voorraad	€	€
Voorraad winkel	5.335	5.045
Voorraad café	1.999	1.048
Stand per 31 december	7.334	6.093

Een voorziening voor incurantheid wordt niet noodzakelijk geacht.

4.2.3 Vorderingen

	2021	2020
Debiteuren	€	€
Debiteuren	1.217	777
Stand per 31 december	1.217	777

Een voorziening voor incurantheid wordt niet noodzakelijk geacht.

	2021	2020
Overige vorderingen	€	€
Vooruitbetaalde kosten	4.468	0
Nog te ontvangen bedragen	837	1.257
Stand per 31 december	5.305	1.257

	€	€
Liquide middelen		
Kas	106	106
ABN AMRO bestuurrekening	171.378	222.633
ABN AMRO bestuurspaarrekening	572	572
Stand per 31 december	172.056	223.311

Alle liquide middelen staan ter vrije beschikking.

PASSIVA

6.2.3 Eigen vermogen

Algemene Reserve

Stand per 1 januari
Resultaatsbestemming

Stand per 31 december

	2021	2020
	€	€
Stand per 1 januari	86.799	92.277
Resultaatsbestemming	(3.224)	(5.478)
Stand per 31 december	83.575	86.799

Het voorstel van het bestuur om het resultaat over 2021 te onttrekken aan de algemene reserve, is als zodanig in de balans verwerkt.

Continuïteitsreserve

Stand per 1 januari
Resultaatbestemming

Stand per 31 december

	€	€
Stand per 1 januari	30.000	30.000
Resultaatbestemming	0	0
Stand per 31 december	30.000	30.000

Om in de toekomst bijzondere aankopen, noodzakelijk onderhoud of tegenvallers op te kunnen vangen is in 2009 door het bestuur besloten een continuïteitsreserve op te bouwen. Gedurende de afgelopen jaren heeft geen dotatie of onttrekking plaatsgevonden.

Bestemmingsreserve

Stand per 1 januari
Mutatie

Stand per 31 december

	2021	2020
	€	€
Stand per 1 januari	11.257	11.257
Mutatie	0	0
Stand per 31 december	11.257	11.257

Om in de toekomst fondsenwerving te kunnen bekostigen is in 2018 door het bestuur besloten een bestemmingsreserve op te bouwen.

Voorstel tot resultaatbestemming

Voorgesteld worden het resultaat na belastingen als volgt te verdelen:

	€
Onttrekken aan algemene reserve	(3.224)
	<u>(3.224)</u>

Dit voorstel is reeds in de jaarrekening verwerkt.

6.2.4 Kortlopende schulden

	2021	2020
Overige schulden		
	€	€
Accountantskosten	4.875	4.375
Kosten kenniscentrum uit subsidie	16.605	16.605
Het Nationaal Rijtuigenmuseum (2e helft 2019)	4.172	4.172
Reservering vakantiedagen	1.392	2.190
Overige kosten	851	232
Stand per 31 december	27.895	27.574

6.3 Niet uit de balans blijvende verplichtingen

Huurverplichtingen

1. Met ingang van 1 januari 2013 is er bij Stichting Museum Nienoord te Leek een depotruimte van 170,60 m2 gehuurd. De huur over 2021 bedraagt € 10.096,- per jaar inclusief BTW. Jaarlijks, voor het eerst op 1 januari 2014, kan de huur geïndexeerd worden op basis van CPI-werknemers laag (2013=100). Het contract wordt jaarlijks automatisch verlengd en kent een opzegtermijn van 6 maanden.

2. Met ingang van 2007 is een huurovereenkomst aangegaan met de Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Oost- Waterschapsmeer. In deze overeenkomst is opgenomen dat vanaf 1 oktober 2007 de huurder de huurprijs voor 25% in geld voldoet en voor 75% in natura. De betaling in natura vindt plaats door het leveren van het dagelijks onderhoud en reiniging van het pand en dat er iemand aanwezig is elke dag van 9 tot 17 uur. De waarde van de door huurder aan verhuurder te leveren diensten wordt tussen partijen vastgesteld op 75% van de huurprijs. Huurder voldoet de omzetbelasting die verschuldigd is over de huurprijs, voor zover deze in natura is verschuldigd, aan verhuurder in geld gelijktijdig met de betaling van huurprijs voor zover deze in geld moet worden voldaan. Met omzetbelasting wordt voor de werking van deze bepaling gelijkgesteld de afzonderlijke vergoeding voor omzetbelasting die in rekening wordt gebracht in de huurprijs indien geen met omzet belaste verhuur wordt overeengekomen of indien niet meer met omzetbelasting mag worden verhuurd, terwijl partijen dat wel waren overeengekomen. De kans dat de Belastingdienst zich op het standpunt stelt dat de dienstverlening meer of minder waard is dan 75% van de huurprijs, is voor rekening van verhuurder en zal derhalve niet leiden tot verrekening met huurder. Deze overeenkomst moet, voor wat betreft de verbintenissen tot levering en afname van diensten, worden beschouwd als een overeenkomst van opdracht. Verhuurder zal gerechtigd zijn te verlangen dat met ingang van 1 januari 2009 of met ingang van 1 januari van elk tweede daaropvolgende jaar, huurder de huurprijs voor een groter gedeelte dan 25% (oplopend tot en met 100%) in geld dient te voldoen, indien verhuurder zulks tenminste zes maanden voorafgaand aan die datum schriftelijk aan huurder heeft medegedeeld. De overeenkomst wordt telkens voor een periode van 5 jaar verlengd, meest recentelijk op 31 december 2016. De opzegtermijn bedraagt 2 jaar.

Bruikleen

De stichting heeft in bruikleen ontvangen een museumcollectie van Stichting Funerair Erfgoed. Hiervan is een bruikleenovereenkomst opgesteld gedateerd op 18 maart 2006 met een looptijd van 25 jaar en eindigt derhalve op 18 maart 2031.

6.4 Toelichting op de rekening van baten en lasten

BATEN

	2021	Begroting 2021	2020
	€	€	€
Opbrengsten			
Bijdragen exploitatie	292.023	335.000	291.746
Entreegelden	9.058	16.500	13.880
Tentoonstellingen	26.529	0	30.620
Bijdrage vereniging Rembrandt restauratie schilderij	4.749	0	0
Verkoop catalogi, boeken e.d.	1.358	4.000	1.792
Horeca	30.764	0	19.547
Brutowinst	364.481	355.500	357.585

De totale baten zijn circa € 9.000 lager dan begroot, vanwege minder exploitatie mogelijkheden door COVID-19. Daarnaast was er in de begroting rekening gehouden met geen inkomsten voor tentoonstellingen en Horeca, echter heeft dit ondanks corona gedurende delen van het jaar toch doorgang kunnen vinden.

LASTEN

	2021	Begroting 2021	2020
	€	€	€
Personeel			
Salarissen	158.007	142.832	165.483
Sociale lasten	23.994	30.418	31.020
Pensioenlasten	14.752	12.757	12.445
	196.753	186.007	208.948

Personeelsbezetting

Het aantal medewerkers in 2021 bedroeg 6 (2020: 5) en het aantal fte 3,2 (2020 : 3,2).

Specificatie bestuur

	€	€	€
Bestuur	1.273	2.000	1.582
	1.273	2.000	1.582

De bestuurders hebben over het afgelopen jaar geen bezoldiging ontvangen.

STICHTING NEDERLANDS UITVAARTMUSEUM

	2021	Begroting 2021	2020
Huisvesting	€	€	€
Huur	22.869	22.800	22.619
Onderhoud	706	6.400	1.486
Beveiliging	380	3.100	0
Gemeentebelastingen	720	2.000	2.513
Gas, electra en water	10.502	8.000	8.442
	35.177	42.300	35.060

De huisvestingskosten zijn lager vanwege minder onderhoud gepleegd dan begroot.

Overige bedrijfslasten

	€	€	€
Overige personeelskosten	9.242	22.600	12.256
Marketing	11.040	26.000	7.349
Onderhoud collectie	4.743	850	6.321
Administratie	565	850	500
Automatisering	8.419	9.000	8.375
Accountant	10.328	9.000	8.904
Advieskosten	3.841	0	4.296
Lidmaatschappen	3.393	0	3.853
Representatie (incl. Website)	3.347	6.000	2.416
Telefoonkosten	1.450	1.500	1.038
Verzekering	4.306	2.900	3.421
Porto	543	1.300	649
Drukwerk, kantoorartikelen, advertenties	1.652	1.800	1.634
Bank	540	370	481
Overige	2.521	2.100	1.690
	65.930	84.270	63.183

STICHTING NEDERLANDS UITVAARTMUSEUM

Overige Personeelskosten

In tegenstelling tot wat er begroot was zijn er maar een beperkt aantal uitzendkrachten ingezet voor het museum waardoor minder personeelskosten zijn gemaakt. Ook werden er mede door restricties vanwege de Covid-19 pandemie minder reiskosten gemaakt dan in 2020.

Marketing

Mede door de restricties vanwege de Covid-19 pandemie zijn er minder marketingkosten gemaakt dan begroot.

Rente

Ontvangen rente

Betaalde rente

	€	€	€
Ontvangen rente	9	0	0
Betaalde rente	(75)	0	0
	(66)	0	0

5. OVERIGE GEGEVENS

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Op de volgende pagina's is de controleverklaring van CROP registeraccountants opgenomen.

verklaring
accountant

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: de directeur en het bestuur van Stichting Nederlands Uitvaartmuseum te Amsterdam
alsmede de Stichting Amsterdam Fonds voor de Kunst

A. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2021

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2021 van Stichting Nederlands Uitvaartmuseum te Amsterdam gecontroleerd.

Naar ons oordeel:

- geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Nederlands Uitvaartmuseum op 31 december 2021 en van het resultaat over 2021 in overeenstemming met de in Nederland geldende RJ-Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 640 Organisaties-zonder-winststreven (RJ 640);
- zijn de in deze jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties over 2021 in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand gekomen in overeenstemming met de begroting en met de aan de subsidie verbonden verplichtingen zoals vastgelegd in de subsidiebeschikking van Stichting Amsterdam Fonds voor de Kunst met referentienummer: 2021.0351 in het kader van de Regeling vierjarige subsidies AFK 2021-2024.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2021;
2. de staat van baten en lasten over 2021; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden en het Controleprotocol Meerjarige Subsidies AFK Kunstenplanperiode 2021-2024 vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Nederlands Uitvaartmuseum zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

B. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag;
- de overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 640 Organisaties-zonder-winststreven en het Handboek Verantwoording Meerjarige Subsidies 2021-2024 is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 640 Organisaties-zonder-winststreven en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met de in Nederland geldende RJ-Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 640 Organisaties-zonder-winststreven.

C. Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met de in Nederland geldende RJ-Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 640 Organisaties-zonder-winststreven. Het bestuur is ook verantwoordelijk voor het rechtmatig tot stand komen van de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties, in overeenstemming met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen zoals het Handboek Verantwoording Meerjarige Subsidies 2021-2024. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening en de naleving van de relevante wet- en regelgeving mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de organisatie in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de organisatie te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de organisatie haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden en het Controleprotocol Meerjarige Subsidies AFK Kunstenplanperiode 2021-2024, ethische voorschriften en de onafhankelijkheids-eisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, van het niet rechtmatig tot stand komen van baten en lasten alsmede de balansmutaties, die van materieel belang zijn, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving, de gebruikte financiële rechtmatigheidscriteria en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de organisatie haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen.

Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een organisatie haar continuïteit niet langer kan handhaven;

- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen en of de in deze jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand zijn gekomen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Nieuwegein, 23 juni 2022

CROP registeraccountants

T. van der Meulen MSc RA

6. BIJLAGE

Prestatieverantwoording 2021

Presenterende activiteiten 2021

voorstellingen/ (film)vertoningen/ tentoonstellingen/lezingen	aantal activiteiten 2021 - begroot PRE-COVID	aantal activiteiten 2021 - gerealiseerd	aantal bezoeken 2021 - begroot PRE- COVID	aantal bezoeken 2021 - gerealiseerd
eigen programmering	3	6	9.200	2.400
ingehuurde programmering	-	6	-	-
internationale (co)programmering	-	-	-	-
commerciële verhuur	-	-	-	-
buurtgerichte activiteiten	9	4	800	120
totaal programmering	12	16	10.000	2.520
totaal Amsterdam	11	16	9.800	2.423
digitale activiteiten	4	10	70.000	68.363
Cultuureducatie				
Schoolgebonden activiteiten binnen Amsterdam				
PO	40	-	600	-
VMBO	-	-	-	-
VO/ROC	20	-	300	-
S(V))	-	-	-	-
totaal	60	-	900	-
Schoolgebonden activiteiten buiten Amsterdam				
PO	90	104	2.250	3.192
VMBO	-	-	-	-
VO	-	2	-	56
S(V))	-	-	-	-
totaal	-	-	-	-
Niet-schoolgebonden activiteiten binnen Amsterdam				
PO	25	25	600	600
VMBO	-	-	-	-
VO	-	-	-	-
S(V))	-	-	-	-
totaal	-	-	-	-
Niet-schoolgebonden activiteiten buiten Amsterdam				
PO	-	-	-	-
VMBO	-	-	-	-
VO	-	-	-	-
S(V))	-	-	-	-
totaal	-	-	-	-
totaal Amsterdam	85	25	1.500	600
totaal buiten Amsterdam	90	-	-	-
digitale activiteiten	-	-	-	-